

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sinologie

Bakalářská práce

František Tischler

Význam ekonomických, geografických a přírodních faktorů v expanzi státu Qin

Importance of Economic, Geographic and Ecological Factors with Regard to
Expansion of the Qin State

Praha 2021

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jakub Maršálek, Ph.D.

Poděkování:

Tímto bych rád vyjádřil poděkování vedoucímu své práce, panu doc. Mgr. Jakubu Maršálkovi, Ph.D. za jeho ochotu a trpělivost při konzultacích a za jeho podnětné poznámky v průběhu psaní práce. Dále bych chtěl poděkovat všem mým blízkým, kteří mě podporovali při psaní této práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 30. července 2021

František Tischler

Abstrakt:

Měly specifické geografické, přírodní a ekonomické podmínky vliv na vývoj a expanzi státu Qin? V této práci na tuto otázku odpovídám kladně, jelikož právě tyto podmínky daly vzniknout specifickým faktorům, které státu Qin propůjčily potenciální výhodu ve vztahu k jeho konkurentům. U každého faktoru tak demonstruji, jakým způsobem mohl přispět k posílení státu Qin ve vztahu k ostatním velkým státům té doby. Tyto relativní výhody, kterými stát Qin z geografického a ekonomického hlediska disponoval vůči většině či všem ze svých konkurentů, tak mohly státu Qin zajistit dostatečnou sílu k tomu, aby úspěšně sjednotil Podnebesí.

Klíčová slova:

Čína, starověk, stát Qin, geografie, ekonomika

Abstract:

Did specific geographic, environmental and economic conditions influence the development and expansion of the Qin state? In this thesis I answer affirmatively, since these conditions gave rise to specific factors, which granted Qin a potential advantage relative to its rivals. With regard to every factor I demonstrate, how it could help strengthen the Qin state relative to other contemporary great powers. These advantages in geography and economy which Qin possessed relative to almost every one of its rivals could grant Qin enough power to successfully unite All under Heaven.

Key words:

China, antiquity, Qin state, geography, economy

Obsah

1. Úvod	1
1.1 Definice moci ve starověkém kontextu	2
2. Historie státu Qin	4
2.1 Otázka autenticity a hodnověrnosti pramenů.....	5
2.2 Historie státu Qin v Shiji.....	7
2.3 Historie státu Qin ve spisu Xinian.....	11
2.4 Historie státu Qin v kronice Zuo zhuan	12
2.5 Shrnutí	12
3. Geografické faktory a vzestup státu Qin	13
3.1 Teritoriální vymezení qinské expanze na základě pramenů	17
3.2 Shrnutí	23
4. Ekonomické a další přírodní faktory	24
4.1 Rozšíření plodin a hospodářských zvířat v severní Číně a Sichuanské pánvi	26
4.2 Reformy pána ze Shang	28
4.3 Ekonomický význam megaprojektů	30
4.4 Významné zdroje a suroviny ve státu Qin a jejich dostupnost	32
4.5 Shrnutí	34
5. Konfrontace hypotézy s protichůdnou literaturou	35
6. Shrnutí	37
7. Závěr	40
8. Použité prameny.....	42
9. Použitá literatura	43

1. Úvod

Příčiny vzestupu a pádu státu Qin jsou nepochybně často diskutovaným fenoménem čínských dějin. Tato práce k této diskusi přispívá bližší analýzou některých faktorů, které k vzestupu státu Qin větší či menší měrou mohly přispět. Jsou jimi jednak často diskutované faktory geografické, tedy především výhodná fyzická geografie qinské domoviny v Guanzhongu. Za druhé se pak v práci věnuji faktorům ekonomickým, především faktorům ovlivňujícím efektivitu produkce potravin a dalších přírodních zdrojů a efektivitu extrakce nadprodukce z populace.

První část tvoří historický úvod a popisuje chronologický vývoj státu Qin. Chronologie událostí je opřena primárně o *Shiji*, *Xinian* a *Zuozhuan* a vybranou sekundární literaturu, především *The Cambridge History of Ancient China* (1999) a *Landscape and Power in Early China* (2006).

Další část přibližuje zkoumané geografické a ekonomické faktory, které mohly významnou měrou přispět k relativní výhodě státu Qin oproti ostatním soudobým státům. První z těchto kapitol tvoří popis fyzické geografie zkoumané oblasti, výklad o územním vývoji qinského státu v diachronní perspektivě a shrnutí implikací plynoucích ze zmíněné specifické geografické reality. V této kapitole primárně čerpám ze starší, leč stále vysoce relevantní publikace Dějiny válčících států *Zhanguo shi* 戰國史 (1955) od Yang Kuana. Charakterizaci geografické situace qinského státu do značné míry přebírám z díla *Landscape and Power in Early China* (2006) od Li Fenga. Třetím důležitým zdrojem pro tuto kapitolu je disertační práce *Environmental Change and the Rise of the Qin Empire* (2015) od Briana Landera.

Navazující kapitola se zaměřuje na ekonomickou základnu qinského státu, tedy především zemědělskou produkci, nerostné suroviny a administrativní praktiky, které sloužily k jejich extrahování. Věnuje se i důležitým aspektům ovlivňujícím bezpečnost státu a efektivitu produkce, konkrétně funkci velkých zdí, vlivu megaprojektů, výrobě železných zemědělských nástrojů, plužení hovězím dobyt看kem a diverzifikaci zemědělství.

Zdrojů ohledně ekonomiky a přírodních podmínek státu Qin je relativně mnoho, i když narážíme na to, že v nich obsažená tvrzení mají poměrně spekulativní charakter. Pro tuto práci je důležitá kniha *Ancient Sichuan and the Unification of China* od Stevena F. Sage, pojednávající o přírodních podmínkách a historii civilizace v Sichuanské pánvi. Z hlediska

přírodních zdrojů je také důležitým zdrojem *Ancient Central China: Centers and Peripheries Along the Yangzi River* od Rowana K. Flada. Pro poznání míry rozšíření a způsobu využití železa čerpám primárně z knihy *Iron and Steel in Ancient China* od Donalda B. Wagnera.

Ve třetí části práce se vyrovnávám s argumenty zpochybňujícími důležitost geografie pro expanzi státu Qin v knize *War and State Formation in Ancient China and Early Modern Europe* (2005). Následuje kapitola shrnující rozličné relativní výhody popsané v jednotlivých kapitolách, načež samotný závěr práce nastiňuje možné implikace těchto zjištění.

V následujících odstavcích se dotknu otázky definice moci státních aktérů, modifikované pro období starověku. Z této definice pak vycházejí všechny postulované relativní výhody státu Qin oproti jeho soudobým rivalům.

1.1 Definice moci ve starověkém kontextu

Ústředním tématem předložené práce je problematika faktorů, které ovlivnily moc starověkého státu Qin, a proto je zpočátku třeba definovat, co zde budeme rozumět pod pojmem moc. V literatuře zabývající se problémem definice skutečné moci států se moc tradičně odvozuje od celkového HDP státu, celkových výdajů na zbrojení, popřípadě od Composite Index of National Capability (CINC). Tento index kombinuje celkový počet obyvatel, počet obyvatel žijících ve městech, produkci železa a oceli, spotřebu energie, výdaje na zbrojení a počet vojáků. Pro zkoumání starověkých společností je samozřejmě zcela irelevantní údaj o spotřebě energie a převážně irelevantní je i počet lidí žijících ve městech. Zbylé čtyři údaje bychom tak mohli brát jako ukazatele moci i ve starověku, kdyby nebylo jednoho zásadního faktoru, který tento index zcela přehlíží. Na tento faktor poukazuje Michael Beckley (2018), z jehož myšlenky budu ve své práci vycházet.

Tímto mnohdy přehlíženým problémem jsou náklady vynakládané státem na jeho fungování. Ve starověkém kontextu jde primárně o náklady na obranu, logistiku, administrativu, subsistenci, tedy produkci potravin a základních výrobků čistě pro spotřebu daného producenta, a udržování infrastruktury. Tyto náklady jsou zpravidla tím větší, čím větší a lidnatější daný stát je. Jakékoliv konkrétní výpočty moci jsou pro starověk bohužel zcela zbytečné, jelikož pro toto období neexistují spolehlivá a přesná data. Při vyhodnocování reálné moci starověkých států tak má smysl zaměřit se na relativně známé faktory zachycené

v pramenech a způsoby, kterými mohly starověké státy snížit své náklady a zvýšit využitelnou nadprodukcí.

Mým hlavním argumentem v této práci je, že se státu Qin mnohé z těchto nákladů podařilo minimalizovat. Náklady na obranu mohl stát Qin minimalizovat využitím své skvělé geografické polohy, nabízející přirozené obranné body. Logistické výdaje byly v qinském státu výrazně omezeny všudypřítomností splavných řek, po kterých bylo možno dopravovat suroviny i vojska. Náklady na administrativu stát Qin výrazně snížil v období Shang Yangových reform, kdy byla větší část monitorování poslušnosti (*compliance*) přenesena na samotné obyvatelstvo a úspěšně vynucena pomocí drakonických trestů.

Jediné náklady, které se státu Qin zřejmě nepodařilo výrazně snížit, byly náklady na udržování infrastruktury. Především se jedná o období od roku 316 př. n. l., kdy byla státem Qin dobytá oblast Sichuanu. Stát Qin musel vybudovat a udržovat velmi dlouhou, a tudíž nákladnou horskou cestu. Náklady na její udržování musely být značné, vzhledem k tomu, že byla ve vlhkém prostředí vybudována převážně ze dřeva. Další z extrémně nákladných projektů byly masivní hydraulické projekty na Chengduské rovině a v Guanzhongu. Investice do všech těchto projektů se však státu Qin zřejmě mnohonásobně vrátila ve formě významného zvýšení zemědělské produkce. Stát Qin navíc díky vysoké míře kontroly nad obyvatelstvem disponoval obrovským množstvím levné pracovní síly, která mohla být na stavbu a udržování těchto megaprojektů využívána.

Zkoumání výše zmíněných relativních výhod státu Qin oproti většině ostatních států tvoří hlavní náplň stěžejních kapitol 3 a 4. Nejprve je však nutné přihlédnout k historickému pozadí, které těmto kapitolám poskytne potřebný kontext.

2. Historie státu Qin

Historie státu Qin je zpracována v množství odborné literatury, která ovšem vychází z velmi omezeného počtu pramenů. Na některé skutečnosti vrhají světlo prameny archeologické, avšak většina politických událostí je známa pouze z několika písemných pramenů. Těmi jsou kronika *Zuozhuan*, pozdější západohanský spis *Shiji* a některé vysoce problematické prameny, jako je například *Zhan Guo Ce (Intriky válčících států)* nebo *Guoyu (Promluvy států)*. Vzhledem k absenci jiných důvěryhodných pramenů je tak většinou badatelů více či méně přijímána chronologie událostí uvedená v *Zuozhuanu* a v *Shiji*. Ve své práci se tedy budu této chronologie držet také.

Počátky státu Qin 秦 lze datovat až k ranému období dynastie Západní Zhou 西周 (1045–771 př. n. l.). Archeologicky existenci qinského osídlení dokládá přítomnost tří odkrytých sídlišť na horním toku řeky Xihan 西漢. Pro poznání qinských dějin čerpáme hlavně z *Shiji* 史記, kroniky *Zuozhuan* 左傳 a spisu *Xinian* 繫年, i když jsou zde bohužel zmínky o Qin v raném období velmi stručné (Pines 2014: 67–68; Li Feng 2006: 265–268).

I tak lze však vyvodit s pomocí archeologických pramenů poměrně přesnou chronologii územního vývoje raného qinského státu. Qinský stát se v 9. století př. n. l. původně nacházel na horním toku řeky Wei 渭河 v okolí dnešního města Tianshui 天水 a sloužil zde jako zhouský nárazníkový stát proti barbarům Rong 戎. V průběhu století se v důsledku zániku sousedního nárazníkového státu Daluo 大駱 přesunul asi 50 km na jih do údolí řeky Xihan 西漢, kde bylo zachyceno několik dobových qinských sídlišť. Zde Qinové představovali první linii obrany jádra západozhouské říše proti útokům ze západu (Li Feng 2006: 268–273).

V období po zničení zhouských center na západě v roce 771 př. n. l. Rongy se Qinové ze své domoviny na horním toku řeky Wei a řeky Xihan postupně přesunuli do oblasti kolem dnešního města Baoji 寶雞, odkud po následujících zhruba šedesát let prováděli výpady proti rongským uskupením v okolí bývalých zhouských hlavních sídel. Výsledkem jejich snažení bylo vítězství nad Rongy a postupné ovládnutí oblasti zhruba od dnešního Baoji až po Xi'an 西安. Qinové tak v období od pádu dynastie Západní Zhou postupně získali pod svou

nadvládu původní zhouská hlavní sídla a zároveň si udrželi kontrolu nad oblastí svého původu v okolí dnešního Tianshui (Li Feng 2006: 273–278).

Jelikož zrod qinského státu nebyl důsledkem investitury od zhouského panovníka, které se státu Qin dostalo až roku 770 př. n. l., nebyli panovníci ničím nuceni k rigidnímu následování modelu příbuzenských vztahů, hluboce zakořeněnému v zhouském kulturním konglomerátu. To mohlo zapříčinit raný ústup od vlády na základě příbuzenských vazeb. Archeologické nálezy datované do jednotlivých fází vývoje qinské kultury dokládají postupnou transformaci společnosti spojené příbuzenskými vztahy na společnost spojenou výhradně sdíleným místem rezidence. Stejně tak dokládají i přechod od systému založeného na kariérním postupu prostřednictvím příbuzenských vazeb ve společnost výrazně meritokratickou. Proces otevírání qinské elity níže postaveným vrstvám obyvatelstva možná započal již v době Letopisů, zcela určitě však zrychloval v době Válčících států a vedl i k vysoké toleranci vůči přijímání vnějších kulturních vlivů (Pines 2013: 81–94). Přínos těchto činitelů k mocenskému vzestupu Qin bude blíže specifikován v kapitole zabývající se ekonomickými faktory.

Dosud jsme počátky qinského státu charakterizovali především s přihlédnutím k novým poznatkům, které poskytla archeologie. Další výklad qinských dějin se bude opírat o tři již zmíněné prameny, tedy kroniku *Zuozhuan*, *Shiji* a spisu *Xinian*.

2.1 Otázka autenticity a hodnověrnosti pramenů

Pokud jde o tři hlavní prameny k qinským dějinám, *Zuozhuan* je kronika pravděpodobně sepsaná mezi 5.–4. stoletím př. n. l., která je tradičně považována za komentář k *Letopisům Chunqiu* 春秋. *Shiji* je historiografické dílo sepsané dvorním učencem a astronomem Sima Tanem 司馬談 a jeho synem Sima Qianem 司馬遷 zhruba od druhé poloviny 2. století do první poloviny 1. století př. n. l. Spis *Xinian* 繫年 byl získán až v nedávné době (2008), kdy byl anonymním dárcem věnován Univerzitě Qinghua. Text byl radiokarbonovou metodou datován do doby kolem roku 305 př. n. l. (+/- 30 let) a je v něm zaznamenáno období od počátků dynastie Západní Zhou (kolem roku 1000 př. n. l.) až do doby vlády chuského krále Daoa (400–378 př. n. l.) (Milburn 2016).

Dějiny státu Qin jsou v kronice *Zuozhuan* zaznamenány jen sporadicky, vzhledem k primárnímu zaměření textu na dění v Centrální planině. Stát Qin byl v době Letopisů, jejíž dějiny *Zuozhuan* zachycuje, státem okrajovým a diskutovaný spis se zajímá o Qin téměř výhradně jen v případech, kdy zasahoval do dění v Centrální planině. Hlavním pramenem pro poznání dějin státu Qin tak zůstává kapitola Základní anály Qin 秦本紀 v *Shiji*, která zřejmě alespoň zčásti vychází z autentických, byť velmi útržkovitých, análů státu Qin. Tyto informace jsou pak významně doplněny nově získaným spisem *Xinian*.

Jelikož dobu sepsání *Shiji* (2.–1. století př. n. l.), spisu *Xinian* (4.–3. století př. n. l.) a kroniky *Zuozhuan* (5.–3. století př. n. l.) dělí od současnosti několik tisíciletí, je třeba se stručně zmínit o sporech ohledně jejich autenticity. Možná nejobtížněji řešitelná je otázka původu a autenticity komentáře *Zuozhuan*. *Zuozhuan* se zachoval v předané podobě se všemi problémy, které staletí opisování přináší ve vztahu k důvěryhodnosti a autenticitě textu. Badatelé se neshodnou ani na století, ve kterém měl být *Zuozhuan* původně sepsán. Odhady se různí od pozdní doby Letopisů (5. století) až do středního období Válčících států (4. století) (Pines 1997; Brooks 2003/4: 37).

Otázka autorství *Zuozhuanu* je také opředena nejasnostmi. Podle Yuriho Pinese (1997) byl *Zuozhuan* sepsán jedním autorem z rozličných dobových materiálů. Blakeley se rámcově shoduje se Schabergem na původu textu jakožto kompilátu z několika dobových archivů a prvků orální tradice. Blakeley se tedy přiklání k názoru, že *Zuozhuan* byl zkompileován postupně z několika regionálních center (Blakeley 2004: 265–267). Ať už je pravda o kompilaci *Zuozhuanu* jakákoliv, měl by být čten nanejvýš kriticky, jelikož problémy ohledně jeho autenticity a důvěryhodnosti jsou podobné, ne-li větší než u *Shiji*.

Obtížně řešitelná je také otázka ohledně autenticity *Shiji*, jelikož jde o pramen předávaný. Podoba, ve které se kniha dochovala do dnešní doby, tak zcela určitě nekoresponduje s podobou, v jaké byla sepsána svým autorem za dynastie Západní Han 西漢. Text *Shiji* byl nepochybně v průběhu let vystavován „doplňování“ a „pokračování“ od různých autorů. Spis byl šířen pomocí opisování, čímž se mezi jednotlivými verzemi začaly objevovat rozdíly (Lomová 2009: 7–11).

Další důležitou otázkou je otázka důvěryhodnosti informací obsažených v *Shiji*. Již v době sepsání díla byla většina zmíněných událostí dávnou historií, přičemž zmínky o počátcích státu Qin by se již daly považovat za historii přímo prastarou. Dalšími úpravami probíhajícími po dlouhá staletí mohla být tato historie ještě více zkreslována ať už

ideologickými faktory, nebo pouhým chybným opisem. Je tedy nutné k údajům v *Shiji* přistupovat se značnou mírou obezřetnosti, a především je konfrontovat s jinými dostupnými prameny. Na druhou stranu kapitola pojednávající o historii Qin pravděpodobně alespoň zčásti vychází z autentických análů státu Qin, které na rozdíl od ostatních nebyly zničeny za Prvního císaře, jak uvádí samotný Sima Qian ve své předmluvě k Chronologickým tabulkám šesti států (Liu guo nianbiao 六國年表). Zároveň o nich ovšem podotýká, že byly velmi stručné a útržkovité. Nejspíše se tedy jedná alespoň do určité míry o autentický obraz qinské historie nahlížené z qinského pohledu, který ovšem mohl být zkreslen s ohledem na politickou ideologii doby Han (Van Ess 2014)

Na autenticitě spisu *Xinian* se většina badatelů shoduje, problém tak tkví primárně v důvěryhodnosti informací v něm obsažených, které někdy zcela nekorespondují s informacemi získanými z předávaných pramenů. *Xinian* pravděpodobně vychází z pěti různých zdrojů, jejichž původ lze po gramatické stránce a dle slovní zásoby zasadit do státu Jin 晉. Samotný *Xinian* byl pak pravděpodobně sepsán (či opsán) v Chu 楚, o čemž svědčí styl písma pro Chu typický (Milburn 2016: 54–60).

2.2 Historie státu Qin v Shiji

Počátky vládnoucího rodu státu Qin jsou podle kapitoly Základní anály Qin v *Shiji* spojeny s shangskou říší, z jejíhož vládnoucího rodu Qinové údajně pocházeli. Podle *Shiji* předkové Qinů v těchto dobách „žili mezi západními Rongy a chránili západní pohraničí“. Několik generací po zhouském vítězství nad Shangy byli Qinové „pocťeni přízní zhouského krále Chenga“ (Lomová 2012: 136–138). Počátky qinského státu lze tak zasadit na začátek 9. století, když mu zhouský král Xiao 孝王 (vládl kolem roku 890 př. n. l.) udělil v léno město Qin:

Král Xiao řekl: „Kdysi byl Shunovým správcem dobytka Boyi. Dobytek v jeho péči se zdárně množil, a proto Boyi dostal kus země a bylo mu uděleno rodové jméno Ying. Nyní se jeho potomek (Qin Feizi 秦非子) opět stará o moje koně a já mu udělím území.“ (Lomová 2012: 138).

Daroval tak Feiziovi město Qin (zřejmě kolem dnešního Qingshui 清水, Gansu), jako odměnu za jeho služby zhouskému panovníkovi při odchovu koní (Lomová 2012: 138; Pines 2013: 54).

Na počátku období Východní Zhou, tedy roku 771 př. n. l., byli Západní Zhouové barbary Quanrong 犬戎 násilně donuceni přemístit své hlavní sídlo na východ do Luoyi (v okolí dnešního Luoyangu). Zhouský král Ping udělil pánovi Xiangovi 襄 z Qin za jeho služby dědičný titul knížete (*zhuhou* 諸侯), spolu s „územím na západ od hor Qi 岐“. S tímto formálním ustanovením státu Qin docházelo k postupné migraci qinského obyvatelstva z jihovýchodního Gansu do západní části Guanzhongské nížiny 關中平原, kolem dnešního Baoji (jih provincie Shaanxi). V úvodních fázích tohoto přesunu Qinové zřejmě stále považovali jihovýchodní Gansu za jádro svého území, vývoj byl završen až roku 677 př. n. l., kdy vévoda De 德公 (677–675 př. n. l.) učinil svým hlavním sídlem Yong 雍 (nynější Fengxiang, Baoji, Shaanxi) (Lomová 2012: 139–141; Pines 2013: 53–54). Yong je velmi dobře známo i archeologicky (Loewe 1999: 459).

Za zmínku stojí též vláda vévody Wu 武公 (697–678 př. n. l.), jelikož v té době byly po úspěšném tažení proti Rongům zřízeny první historicky zaznamenané okresy pod přímou správou panovníka (Lomová 2012: 140). V té době zcela dominantní způsob správy nově dobytých území prostřednictvím udělení daných území jakožto dědičných lén pro loajální příbuzné vedl k oslabování centrální autority a fragmentaci území jednotlivých států na menší mocenské jednotky. Zřizování okresů pod byrokratickou správou loajální k vládnoucímu rodu bylo důležitým krokem k centralizaci moci panovníka. Je však třeba dodat, že tento údaj zmíněný v *Shiji* je značně problematický a o charakteru raných qinských okresů nemáme bližší informace.

Velký prostor je v *Shiji* věnován vládě vévody Mu 穆公 (660–621 př. n. l.). Za ní se z Qin stal mocný stát aktivně zasahující do dění v Centrální planině. Qin v této době porazilo množství barbarských uskupení na svých severních a západních hranicích a několikrát zasáhlo do nástupnických sporů v mocném sousedním státu Jin 晉, jehož vévodu roku 645 př. n. l. vévoda Mu zajal v bitvě na místě zvaném Han 韓. Nakonec se mu dokonce podařilo získat na Jin osm okresů na západ od Žluté řeky a dosadit za jinského vládce slavného vévodu Wena 晉文公 (636–628 př. n. l.). Qinskou expanzi na čas zastavila až katastrofální porážka v bitvě

s Jin v Xiaoské soutěsce (627 př. n. l.), kterou Qinové částečně odčinili překročením Žluté řeky a porážkou jinských vojsk roku 624 př. n. l. O rok později také opět porazili Rongy na západě, kde si stát Qin „podrobil 12 držav, o tisíc mil rozšířil své území a stal se vládcem-hegemonem nad západními Rongy“ (Lomová 2012: 141–149).

Od smrti vévody Mu (621 př. n. l.) až do nástupu vévody Xiana 秦獻公 (384–362 př. n. l.) jsou zmínky o Qin sporadické, ačkoliv je zde několik zmínek o bitvách se státem Jin. Jinské armády v letech 578 a 559 př. n. l. pronikly až k řece Jing 涇, tedy prvnímu ze dvou velkých levobřežních přítoků řeky Wei směrem od pramene. Dá se předpokládat, že se v té době východní državy Qin dostaly pod jinskou nadvládu. Dalším důležitým záznamem je zmínka o nástupnických sporech probíhajících před nástupem vévody Xiana na trůn, které vedly k oslabení státu Qin a ztrátě západního poříčí ve prospěch státu Wei (ibid.: 150–153; Yang Kuan 1955: 270). Pohled států Centrální planiny na Qin jakožto na stát zaostalý by se dal shrnout následujícím úryvkem:

Stát Qin se nacházel v pohraniční oblasti Yongzhou a nezapojoval se do aliancí údělných vládců centrálních států, kteří [na Qin] pohlíželi stejně jako na barbary Di a Yi (Lomová 2012: 154).

Mapa 1: Politická mapa čínského civilizačního okruhu na přelomu doby Letopisů a Válčících států (5. století př. n. l.).¹

¹Podle Lander (2016): 185

Tento neutěšený stav zřejmě definitivně zvrátil svou reformní politikou až vévoda Xiao 秦孝公 (361–338 př. n. l.), který ve svých reformních snahách navazoval na svého předchůdce vévodu Xiana. Vévoda Xiao na začátku své vlády vydal prohlášení, ve kterém nabádal schopné muže z Qin i mimo něj, aby pomohli z Qin učinit ten nejsilnější stát. Za odměnu zájemcům slíbil půdu a vážený úřad. Nejvýznamnějším z mužů, kteří přijali jeho výzvu, byl Shang Yang 商鞅. Ten se údajně zasloužil o radikální reformy trestního práva, státní správy, zemědělství a systému odměn, což výrazně přispělo k vzestupu státu Qin. Odměnou za úspěšné reformy byla Shang Yangovi po smrti jeho ochránce vévody Xiao poprava rozčtvrcením mezi vozy. Jeho odkaz však zůstal za následujících panovníků zachován.

Za vlády vévody Xiao bylo upevněno a rozšířeno jádro qinského státu, nejprve úspěšným tažením proti západním barbarům Rong a následně porážkou nástupnických států Jin na východě, čímž Qin rozšířilo své území až za řeku Luo. Dalším významným posunem bylo roku 350 založení nového hlavního města Xianyang 咸陽 na levém břehu středního toku řeky Wei nedaleko od místa, kde se do ní vlévá řeka Jing (ibid.: 154–155).

Po smrti vévody Xiao nastoupil na trůn Huiwen 秦惠文王 (338–311 př. n. l.), který si již přisvojil titul krále. V *Shiji* se ovšem rok či okolnosti přijetí královského titulu nespécifikují. Za své vlády král Huiwen rozšířil svá území dál na východ, získal zpět území na západ od Žluté řeky, a dokonce řeku překročil a dobyl patnáct weiských okresů z Horní komandérie (330–328 př. n. l.). Za jeho vlády se také vytvořila první koalice severních států a barbarů Xiongnu 匈奴, kterou ovšem Qinové porazili. Roku 316 př. n. l. dobyl stát Shu 蜀 v oblasti Sichuanské pánve. Další velké vítězství bylo vybojováno na Chu 楚, jež muselo postoupit území o délce šest set mil (ibid.: 155–157). Zajímavým faktorem je zde zevšednění dlouhých tažení na vzdálenosti mnohdy až tisíců kilometrů, která v dřívějších dobách nebyla z ekonomických a logistických důvodů téměř uskutečnitelná. Qinská armáda tak mohla zasahovat i v tak od Qin vzdálených státech, jako byly státy Qi 齊 či Yan 燕.

Po smrti krále Huiwena nastupuje král Wu 秦武王 (311–307 př. n. l.), a následně král Zhao Xiang 秦昭襄王 (307–251 př. n. l.). Ten za své neobyčejně dlouhé vlády několikrát porazil všechny své rivaly a vydláždil tak cestu svým následovníkům ke sjednocení Číny. Výjimku z tohoto převážně vítězného trendu tvoří druhá koaliční válka proti spojeným vojskům států Qi 齊, Han 韓, Wei 魏, Zhao 趙, Song 宋 a Zhongshan 中山 (296 př. n. l.), po

kteří byli Qinové donuceni odevzdat některá dobytá území zpět pod správu Han a Wei. Symbolickým vyvrcholením vítězných kampaní byla porážka vojska státu Zhao roku 260 př. n. l., kdy údajně padlo přes 400 000 zhaoských vojáků. Dalším symbolickým momentem bylo zničení státu Zhou, jehož území bylo k Qin připojeno roku 256 př. n. l.. Po smrti Zhao Xianga přichází krátká vláda krále Xiao Wena 秦孝文王 (251–250 př. n. l.), následovaná další krátkou vládou krále Zhuang Xianga 秦莊襄王 (250–246 př. n. l.). Poté se k vládě dostal král Zheng 秦王政 (246–210 př. n. l.), později známý jako První svrchovaný císař Qin Shi Huangdi 秦始皇帝 (ibid.: 158–164). Díky naprostému materiálnímu a lidskému vyčerpání ostatních států a neschopnosti vytvořit funkční protiqinskou koalici král Zheng roku 221 př. n. l. rozdrtil poslední nezávislý stát a sjednotil Čínu pod svou vládou.

2.3 Historie státu Qin ve spisu *Xinian*

První zmínka ohledně Qin ve spisu *Xinian* se týká období rané dynastie Západní Zhou, kdy byli vzbouření Shangové vystěhováni daleko na západní pohraničí, aby bránili zhouská sídla v Guanzhongské nížině před barbary Rong. Qinové jsou tedy potomky těchto přesunutých Shangů, přičemž po pádu dynastie Západní Zhou postupně osidlují Guanzhongskou nížinu (Milburn 2016: 65). V tomto se údaje ve spisu *Xinian* shodují s informacemi v *Shiji*. Zajímavá je zde také chronologie východozhouských králů v letech po smrti krále Youa (771 př. n. l.). Král Ping, podle *Shiji* vládnoucí již od roku 770 př. n. l., se podle spisu *Xinian* chopil vlády až roku 741 př. n. l., nemohl tedy roku 770 př. n. l. udělit platnou investituru qinským vládcům (ibid.: 63; 68–70).

Xinian v několika částech zmiňuje vévodu Mu, především ve vztahu k nástupnickým sporům ve státu Jin. Vůbec se však nezmiňuje o bitvách s barbary Rong a explicitně neuvádí ani dobytí osmi okresů na západ od Žluté řeky. To je pravděpodobně zapříčiněno původem dané pasáže sepsané ve státu Jin, což vedlo k zacílení událostí primárně na Jin. Byla zde navíc pravděpodobně přítomna snaha vyhnout se záznamu událostí vykreslujících stát Jin v negativním světle (ibid.: 78–79; 108). Dalším zajímavým údajem je zmínka o bitvě mezi armádami států Jin a Qin na řece Jing 涇河 (578 př. n. l.), tedy nedaleko od bývalých zhouských hlavních sídel spravovaných Qiny. Za vlády vévody Yi 秦異公 (v předaných

textech znám jako vévoda Ai 秦哀公) (536–501 př. n. l.) qinská armáda zachránila stát Chu od zničení státem Wu 吳 (ibid.: 88–89).

2.4 Historie státu Qin v kronice Zuozhuan

Zuozhuan se státem Qin zabývá pouze sporadicky s výjimkou vlády vévody Mu, jejíž popis se do značné míry shoduje s popisem v *Shiji*.

V dalších letech jsou zmínky o Qin řídké a zpravidla jen letmo zmiňují několik dalších blíže nespecifikovaných bitev proti Jin. Roku 578 př. n. l. byla svedena bitva mezi Qin a Jin u Masui 麻隧, které se nachází jen několik kilometrů severně od pozdějšího qinského hlavního města Xianyang na východ od řeky Jing. V bitvě zvítězili Jinové a jejich spojenci a postoupili až za řeku Jing (Durrant: 809). Zdá se tedy pravděpodobné, že Qin v této době ztratilo své državy na východě a drželo jen území podél středního a horního toku řeky Wei. V následujících letech Qin uzavírá spojení s Chu a aktivně se účastní bitev v Centrální planině (ibid.: 997–1009). Po této události Qin ze záznamů téměř mizí a objevuje se pouze zmínka o jednom tažení na pomoc Chu proti Wu a záznam o smrti několika qinských vladařů. Ani *Zuozhuan* tedy bohužel neposkytuje o tomto dlouhém období qinských dějin téměř žádné informace, takže pro účely této práce budu nadále vycházet z předpokladu, že se územní rozsah státu Qin mezi lety 620 a 361 př. n. l. příliš neproměnil a stát se tedy primárně rozprostíral na horním a středním toku řeky Wei a dolním toku řeky Jing.

2.5 Shrnutí

V popisu historie qinského státu prezentovaného v *Shiji* je jasně vidět posun od relativně slabého periferního státu ke státu mocnému a pro dění v Centrální planině ústřednímu. K tomuto posunu dochází zřejmě již od roku 384 př. n. l., kdy na trůn nastupuje vévoda Xian a končí tak vleklé období slabých panovníků a nástupnických krizí. Právě vévoda Xian začíná v Qin provádět reformy, které z tohoto periferního státu během několika generací vytvoří jednu z nejsilnějších velmocí (Lewis 1999: 602).

3. Geografické faktory a vzestup státu Qin

Vzestup státu Qin byl do značné míry umožněn výhodnou geografíí jeho domoviny. Právě zkoumáním pravdivosti této mnohdy opakované teze se budu zabývat v této kapitole. Velká agrární impéria napříč historií, ke kterým stát Qin ke konci svého vývoje bezpochyby náležel, obvykle vznikala na pomezí zemědělských a pasteveckých regionů. Tam totiž agrární společnosti k formování jednotné a efektivní politické jednotky nutí hrozba útoku od jejich nomádských či polonomádských sousedů (Turchin 2009: 193–196). Potřeba soudržnosti a efektivní vojenské kooperace v zájmu vlastní obrany tak může vést ke komparativní výhodě těchto společností nad společnostmi dále v agrárním „vnitrozemí“, které těmto existenciálním hrozbám čelit nemusí. Kontakt s nomádskými společnostmi zároveň může zvýšit efektivitu armád těchto „hraničních států“, pomocí přejímání bojových technik jejich nomádských sousedů. Další výhodou blízkosti stepní oblasti mohou být vůči „vnitrozemským“ státům relativně lepší podmínky pro chov koní, jejichž možnosti bojového či logistického využití nelze podceňovat.

Hypotéza vzájemné závislosti mezi vznikem velkého agrárního impéria na jedné straně a vznikem silné nomádské konfederace na straně druhé nachází silnou oporu v historii, ačkoliv samozřejmě nemůže být považována za jev univerzální. V Číně doby Válčících států uvedené faktory patrně primárně ovlivnily stát Zhao, jenž byl v nejtěsnějším kontaktu s nejrůznějšími barbarskými uskupeními na svých severních hranicích. To vedlo k přijetí především vojenských inovací, které státu Zhao poskytovaly výhodu nad ostatními státy zhouského kulturního konglomerátu, ačkoliv i stát Qin se pravděpodobně od počátku 4. století př. n. l. na svých severních hranicích s nomády setkával.

V případě státu Qin však byly diskutované kontakty pravděpodobně omezeny hlavně na interakce s polonomádskými Rongy na severu v oblasti sprašových náhorních plošin. Díky vojenským úspěchům dosaženým po roce 771 př. n. l. Qinové postupně vytlačili Rongy ze zemědělsky produktivních oblastí. Od začátku doby Východní Zhou až do začátku vlády vévody Xiana (384 př. n. l.) tak qinští vládcí patrně kromě sporadických střetů se státem Jin téměř neustále bojují s Rongy. Výsledkem těchto bojů je pak ke konci 4. století př. n. l. stabilní a relativně bezpečné zemědělské jádro qinského státu, ze kterého je možné dále expandovat. Tato možnost zajistit bezpečnost jádru qinského státu vycházela primárně z geografických faktorů. Opevněním několika strategických oblastí dosáhl stát Qin úrovně

bezpečnosti, o jaké se většině států Centrální planiny situovaných na území bez přírodních bariér mohlo jen zdát. V této kapitole tedy tyto geografické faktory charakterizují a nastíním výhody, kterých se díky nim státu Qin dostávalo.

Stát Qin se zhruba již od roku 770 př. n. l. nacházel v oblasti Guanzhongské pánve v údolí řeky Wei. Guanzhong leží na západ od Centrální planiny a je od ní oddělen Žlutou řekou a horami. Jediným relativně prostupným úsekem spojujícím Centrální planinu s Guanzhongem je průsmyk Hangu 函谷. Tato cesta spojující Centrální planinu s údolím řeky Wei vedoucí podél pravého břehu Žluté řeky je zrádná a přesun mezi těmito oblastmi tak byl velmi časově i materiálně náročný.

Klima Guanzhongu je silně ovlivněno monzuny, které s sebou v letních měsících přináší množství srážek, zatímco v zimních měsících zde jsou srážky velmi nízké. Vysoká meziroční variabilita srážek způsobuje značné problémy pro zemědělskou produkci, jelikož v sušších letech zde nejsou vhodné podmínky pro zemědělství bez říčního zavlažování. Průměrné teploty se pohybují kolem 37 °C v létě a –13 °C v zimě. Roční srážky se pohybují mezi 418–873 mm, přičemž průměr je 593 mm (Lander 2015: 44–45).

Oblast Guanzhongu o rozloze 12 300 km² zaujímá zhruba 300 km dlouhý pás od hor na západě k Žluté řece na východě kolem 34° severní šířky. Tato rovina se rozkládá kolem středního a dolního toku řeky Wei, jejíž povodí je výše po proudu značně hornaté. Západní část roviny leží asi 600 m n. m., zatímco kolem ústí řeky se nadmořská výška pohybuje kolem 330 m n. m. Rovina má rozličnou šířku od severu k jihu, od pouhých několika kilometrů na západě až do délky přes 50 kilometrů ve svém středu. Spolu s přilehlými horami tato rovina tvoří Guanzhongskou pánev. Na jihu z roviny ostře vystupují Qinlinské hory 秦嶺山, jejichž vrcholy dosahují 2000–3000 m n. m., nejvyšší z nich (hora Taibai 太白) až 3767 m n. m. Vysoké hory ohraničují oblast i na východě a severu. Na severu se hory tyčí vysoko nad rovinou, ale v mnoha oblastech je přechod ve Sprašovou náhorní plošinu více postupný. Sprašová náhorní plošina sestává z kopců, malých hor, nížin a soutěsek, převážně mezi 1000 a 1600 m n. m.

Největší řekou oblasti je řeka Wei, razící si cestu údolím od západu k východu, kde se vlévá do Žluté řeky. Jejími největšími přítoky jsou řeky Luo, Jing a Qian, přičemž všechny tři řeky pramení na Sprašové náhorní plošině, a mají tudíž velký obsah naplavenin a vysokou sezónní variabilitu průtoku. V zimě mají průtok nízký, ten se však výrazně zvyšuje na jaře s táním sněhu. Naopak pro říčky pramenící v Qinlinských horách je charakteristická

průzračně čistá voda a relativně stálý průtok, ovšem tyto pravostranné přítoky nejsou u řeky Wei příliš mohutné a četné, jsou jimi pouze krátké řeky Feng a Ba. Uvedených pět hlavních přítoků tvoří průsmyky, kterými je možné vést útok do nížiny nebo z ní. Kontrola nad těmito průsmyky tak byla tradičně integrální součástí obranné, ale i útočné strategie států kontrolujících údolí řeky Wei. Velký podíl podzemní vody na objemu vody v řekách pramenících ve Sprašové náhorní plošině oblast zároveň částečně chránil před nebezpečím hladomoru v důsledku dlouhodobého sucha. Řeky navíc sloužily jako dopravní tepny pro bohaté zásoby dřeva, které bylo možné ze Sprašové náhorní plošiny nenáročně dopravit po proudu řek až k jádru státu (Lander 2015: 34–37; Li Feng 2006: 31–35; 60–62).

Povodí horního toku řeky Wei je jasně vymezeno proti severněji položeným oblastem ve Sprašové náhorní plošině, kde nedostatek srážek a hornatá topografie více či méně znemožňují usedlé zemědělství. Ještě více na sever tato oblast volně přechází v pouště na jihu Vnitřního Mongolska. Vzhledem k tomu, že Sprašová náhorní plošina neposkytuje dobré podmínky pro zemědělství, získávaly místní komunity obživu primárně skrze pastevectví.

Ze severu představuje pro státy ovládající Guanzhong nebezpečí především oblast na horním toku řeky Jing, kde se nachází zemědělsky produktivní systém údolí. V této oblasti slouží jako hlavní komunikační síť menší přítoky řeky Jing, tedy řeky Malian 馬連, Pu 蒲, Hei 黑 a Daxi 達溪. Ovládnutí dané oblasti tak představovalo jeden z klíčových úkolů pro zabezpečení ústřední oblasti Guanzhongu.

Na západ od Guanzhongu se nachází horní tok řeky Wei, který opět představuje velmi produktivní zemědělskou oblast a byl by tak potenciálním zdrojem problémů v případě, že by se dostal pod kontrolu nepřátelské moci. Tato oblast, nacházející se zhruba v okolí moderního města Tianshui, byla oddělena od splavné části řeky Wei, začínající v oblasti moderního města Baoji, přirozenou přírodní bariérou. Řeka Wei se mezi těmito dvěma místy stávala naprosto nesplavnou a kvůli neprostupnosti horských hřebenů tak byla vojenská expanze tímto směrem velice náročná. Jediným průchozím úsekem byl průsmyk Long 隴 asi 150 kilometrů na severozápad od moderního města Baoji (Li Feng 2006: 36–40).

Poslední oblastí těsně spjatou s údolím řeky Wei je údolí řeky Fen 汾水, ležící na severovýchod. V tomto úrodném údolí se nacházelo ekonomické centrum státu Jin, po jehož rozpadu se oblast rovněž stala klíčovou pro nástupnický stát Wei 魏. Spojnicí mezi touto oblastí a jádrem údolí řeky Wei je samotná řeka Fen, Žlutá řeka a řeka Wei 渭. Tato vodní

cesta mohla v obdobích míru sloužit jako komunikační trasa pro obchod či zásobování, naopak v době nepřátelství představovala pro oba státy citelnou slabinu (Li Feng 2006: 27–40).

V kontextu expanze státu Qin je nutno zmínit i geografii Sichuanské pánve.² Sichuanskou pánev tvoří hlavně kopcovitá krajina o nadmořské výšce zhruba mezi 250–750 m n. m. Jediná velká celistvá rovina se nachází na Chengduské pláni (Chengdu Pingyuan) 成都平原 v okolí moderního Chengdu, přičemž celková obdělávatelná plocha dosahuje 8000 km². Právě tato oblast tvoří jádro starověkého státu Shu. Oblast Sichuanské pánve se nachází na pomezí mírného a subtropického podnebného pásu. Podnebí je zde značně ovlivněno monzunou vanoucími z Tibetské náhorní plošiny. Srážky se pohybují v rozmezí 900–1300 mm ročně, přičemž téměř celá oblast je protkána sítí splavných řek poskytujících jak vodu pro zemědělství, tak možnost levné dopravy. Průměrné lednové teploty se pohybují mezi 5–8 °C, zatímco průměrné letní teploty fluktuují mezi 26–29 °C (Flad 2013: 33–35). Kombinace teplého klimatu a velkého množství srážek v této oblasti umožňuje několikanásobné sklizně v jedné sezóně.

Nyní přejdeme k topografii Sichuanské pánve, která měla v průběhu qinské expanze rovněž velký vliv na posílení státu. Sichuanská pánev je oddělena od vnějšího světa horami. Na západě oblasti se tyčí Tibetská náhorní plošina Qing-Zang Gaoyuan 青藏高原, zatímco na severu se nachází hory Qinling 秦嶺 oddělující oblast od Guanzhongu. Hory Daba 大巴山 oddělují Chengduskou pláň od údolí horního toku řeky Han na severovýchodě a středního toku Dlouhé řeky Chang Jiang 长江 na východě. Tato bariéra pokračuje ze severu na jih horami Wu (Wudang) 武當 a na samotném jihu se rozláhá Yunnansko-Guizhouská vysočina Yungui Gaoyuan 雲貴高原. Hlavní řekou v Chengduské rovině je řeka Min 岷江, která se dále na jihu potkává s řekou Tuo 沱江 v moderním Leshanu 樂山 a společně se dále na jihu vlévají do Dlouhé řeky. Dlouhá řeka protéká jižní částí Sichuanské pánve, přičemž na východ od moderního Chongqingu 重慶 si razí cestu skrze hory (tři soutěsky) a pokračuje dále až na pobřeží Tichého oceánu. Velkým pravostranným přítokem Dlouhé řeky je řeka Wu 乌江 pramenící v Yunnansko-Guizhouské vysočině, která se do Dlouhé řeky vlévá o několik

² Pojem Sichuanská pánev není synonymem pro území moderní provincie Sichuan, jejíž plochu zaujímá téměř z 50 % Tibetská náhorní plošina (Flad 2013: 22). Stát Qin samozřejmě tuto hornatou část moderního Sichuanu nikdy neovládal a není tak třeba se jí zabývat, snad kromě konstatování, že šlo o vysokohorskou a téměř neprostupnou oblast.

desítek kilometrů dále po proudu od moderního Chongqingu. Na východě pánve od severu k jihu teče řeka Jialing 嘉陵江, která spolu s mnohými svými přítoky tvořila osu „státu“ Ba 巴 a dále na jihu se také vlévá do Dlouhé řeky (Flad 2013: 22–26). Z tohoto popisu vyplývá vysoká míra podobnosti geografické situace v Sichuanské pánvi s oblastí Guanzhongu. Zabezpečení takovéto oblasti zřejmě pro Qiny nepředstavovalo nic nového, vzhledem ke staletým zkušenostem, které získali při bojích o zabezpečení Guanzhongu.

3.1 Teritoriální vymezení qinské expanze na základě pramenů

Jak již bylo řečeno ve druhé kapitole, mocenské centrum státu Qin se zřejmě nacházelo po většinu doby Letopisů a na počátku doby Válčících států na horním středním toku řeky Wei. Tato oblast byla ze západu přibližně ohraničena hornatým terénem kolem horního toku řeky Wei a řeky Xihan. Ze severu byla oblast pod qinským vlivem ohraničena Sprašovou náhorní plošinou a pahorkatinami, kde se Qinové zřejmě pravidelně utkávali s Rongy o kontrolu na strategicky kritickým údolím řeky Jing. Právě skrz toto údolí totiž roku 771 př. n. l. pronikli Rongové do Guanzhongu a zničili tak dynastii Západní Zhou. (Li Feng 221–228) Pro nedostatek informací z písemných pramenů lze jen podotknout, že zde pravděpodobně probíhaly četné a v konečném výsledku úspěšné boje s Rongy či jinými „barbary“.

Podstatně více informací je dostupných ohledně vymezení východních hranic qinského vlivu v době vlády vévody Mu, jelikož ty se ocitají v zorném poli pramenů primárně zaměřených na dění v Centrální planině. V kronice *Zuozhuan* je specifikována geografická poloha některých z osmi sídel na „západ“ od Žluté řeky získaných vévodou Mu na státu Jin, což může sloužit jako vymezení dosahu qinského vlivu v tomto směru. Sídliště Guolüe 虢略 se nacházelo na jih od Žluté řeky nedaleko dnešního města Lingbao 靈寶縣, v úzké nížině mezi horami a řekou. Jedná se o sídliště střežící strategický průsmyk Hangu 函谷关, tedy místo otevírající možnosti útoku do Centrální planiny, a naopak chránící Guanzhongskou rovinu před útoky z ní. Dalším ze získaných sídel bylo Jieliang 解梁, které ovšem leží nebezpečně blízko hlavního města státu Jin a opět se nenachází na západ od Žluté řeky, nýbrž tentokrát na východ od ní. Sídliště na východ od Žluté řeky byla vrácena státu Jin jako součást mírové smlouvy z roku 645 př. n. l. Roku 642 př. n. l. připojil Qin území státu Liang 梁 nedaleko dnešního okresu Changheng 澄城 v ohybu Žluté řeky (mapa 2) (Durrant 2016: 316–

339).

Roku 624 př. n. l. zaútočila spojená vojska států Jin, Song, Chen a Zheng proti Qin, tentokrát v oblasti Pengya 彭衙, na středním toku řeky Luo, v blízkosti nynějšího okresu Baishui 白水縣. Od této chvíle mezi Qiny a Jiny periodicky zuří bitvy, avšak zřejmě bez znatelného posunu rovnováhy sil. Tyto dva státy se střídají v kontrole nad sídlištěm Liang (na západ od Žluté řeky) a Jieliang (na východ od Žluté řeky) (ibid.: 501–529). Zhruba až sem sahal vliv qinského státu až zhruba do konce 5. století př. n. l.³

Mapa 2: Červeně je vyznačen přibližný rozsah teritoria státu Qin mezi místy zmíněnými v *Zuo zhuanu* za vlády vévody Mu (660–621 př. n. l.)⁴

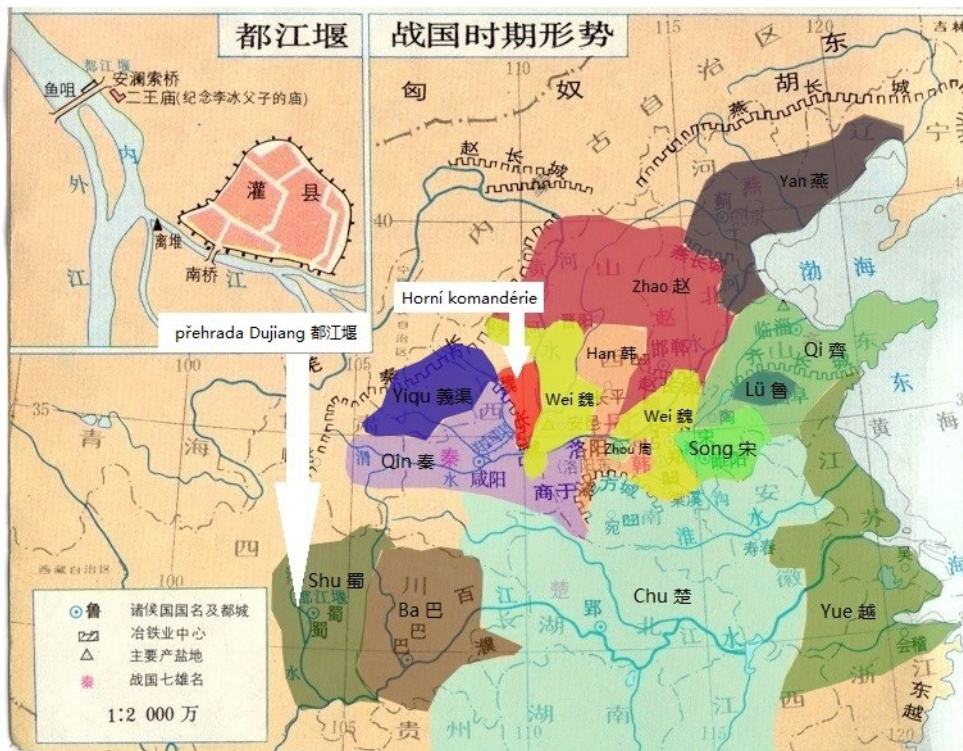
Další fáze politických dějin státu Qin, o níž máme podrobnější záznamy, spadá do období 5.–4. století př. n. l. Na svých severozápadních hranicích stát Qin sousedil s rongským státem Yiqu 义渠, se kterým v průběhu 5. a 4. století př. n. l. pravidelně sváděl boje. Tento stát se nacházel na Sprašové náhorní plošině v okolí horního toku řeky Jing a Luo. Qinům se podařilo stát Yiqu porazit až ke konci 4. století př. n. l., kdy jej díky vnitrostátním mocenským sporům několikrát pokořili a podrobili zdrcujícím mírovým podmínkám. Zhruba od roku 314

³ Je nutné si ovšem uvědomit, že až hluboko do doby Válčících států nelze mluvit o skutečně celistvé integrované teritoriální jednotce, kterou je stát moderního typu. Šlo spíše o síť sídel a jejich okolí, kterým formálně vládl jeden vládnoucí rod z ústředního sídla. Teritoria mimo bezprostřední okolí těchto sídel tak nebylo v silách státu permanentně spravovat.

⁴ Podle Tan Qixiang (1980), 31–32, upraveno.

se tak z Yiqu stal de-facto vazalský stát Qin a nepředstavoval již významnou hrozbu (Yang Kuan 1955: 327).

Na konci 5. století př. n. l. stát Qin ztratil své državy mezi řekou Luo a Žlutou řekou ve prospěch státu Wei, který si zde zřídil Horní komandérii (mapa 3) (Yang Kuan 1955: 270). V té době byl stát Qin zmítán množstvím nástupnických krizí a nedokázal tak konkurovat svému mocnému sousedovi, výrazně profitujícímu ze sebeposilujících reform. Této vnitřní slabosti učinila přítrž až vláda vévody Xiana, který právě ve státu Wei strávil své mládí. Po získání vlády nad státem Qin tak začal zavádět reformy po weiském vzoru. K navrácení Horní komandérie pod qinskou správu však došlo až roku 330 př. n. l. za vlády vévody Huie po mnoha desítkách let reform a bojů (Yang Kuan 1955: 320–321).

Mapa 3: Politická mapa Válčících států z roku 350 př. n. l., zobrazující přibližný teritoriální dosah významných států. Na mapě je červenou barvou zobrazena Horní komandérie státu Wei mezi Žlutou řekou a řekou Luo. Zároveň je zde zobrazen bližší pohled na velký sichuanský vodní projekt Dujiangyan z pozdější doby.⁵

Jižní část sféry qinského vlivu ohraničovala vojensky téměř neprostupná bariéra hor Qinling 秦岭 a Daba 大巴山. Qinské mocenské ambice tak vzhledem k neprostupnosti terénu po velmi dlouhou dobu nechávaly tuto oblast zcela stranou. Území moderního východního

⁵ Podle <http://www.zqxwz.com/ditu/94.html>, navštíveno 19.7.2021, upraveno.

Sichuanu se tak do sféry vlivu státu Qin dostává až zhruba od 5. století př. n. l., přestože existují doklady o kulturní výměně mezi oblastí Guanzhongu a východního Sichuanu již z doby Západní Zhou (Sage 1999: 34–42).

Sichuanské pánvi v 5. a 4. století př. n. l. dominovaly dva „státy“⁶ – Shu 蜀 na západě a Ba 巴 na východě, přičemž významný vliv měl v oblasti i stát Chu. Jediným relativně přístupným vstupem do Sichuanu ze severu je údolí kolem horního toku řeky Han. V této oblasti se střetávaly zájmy všech čtyř regionálních států. Stát Qin se do oblasti v 5. století př. n. l. snažil nespěšně proniknout, přičemž ve druhé polovině 5. století př. n. l. o toto území přišel na úkor státu Shu (Yang Kuan 1955: 273–274). Stát Chu v této oblasti po dlouhá staletí zvyšoval svůj vliv na úkor „státu“ Ba a Shu a v době nástupu vévody Xiao v Qin (361 př. n. l.) již byla oblast jednoznačně v chuské sféře vlivu (Sage 1992: 88–90).

Situace se začala měnit za vlády krále Huiwena (338–311 př. n. l.). Na počátku své vlády Huiwen následoval politiku svého předchůdce, tedy stupňování tlaku na státy Centrální planiny s cílem zničit či podrobit si státy Wei a Han. Tyto snahy však vyvolaly silnou reakci v podobě první protiqinské koalice roku 317 př. n. l., kdy se proti Qin spojily všechny státy Centrální planiny a některá barbarská uskupení. Tato koalice se dokonce těšila i podpoře státu Chu (Sage 1992: 112). Ačkoliv se státu Qin podařilo nad koalicí zvítězit, vítězství bylo primárně způsobeno nízkou mírou koordinace a důvěry mezi koaličními partnery. Do koaličních vojsk výrazně přispěly pouze tři nástupnické státy Jin, které s Qin přímo sousedily a byly tak jeho agresí bezprostředně ohroženy. Pro státy Qi a Yan byla ze strategického hlediska nejvýhodnější situace, kdy Qin zadrží jinské nástupnické státy a Qi s Yan tak budou moci využít své zdroje jinak. Stát Chu byl zřejmě stále vysílen anexí a pacifikací území svého tradičního východního rivala, státu Yue 越. Citelnou slabinou koalice bylo také vzájemné nepřátelství a nevraživost jejích členů, kteří spolu za jiných okolností pravidelně a brutálně válčili.⁷

Ačkoliv se králi Huiwenovi podařilo koalici porazit, nechtěl zjevně svou další agresí vyvolat vznik další aliance. Rozhodl se tedy pro bezprecedentní krok, tedy pokus o dobytí států Shu a Ba ve východním Sichuanu. Zřejmě již v počátcích své vlády nechal Huiwen

⁶ Označení „stát“ je v kontextu čínského starověku poněkud problematické a někteří autoři se mu raději vyhýbají. Obzvláště problematické je pak toto označení v případě státu Ba, který pravděpodobně tvořilo jen volně sdružené uskupení různých samostatných politických jednotek. (Sage 1999: 80)

⁷ Pro náhled do komplexity problému formování širokých koalic proti dominantním aktérům viz například Jervis (1997).

vybudovat asi 500 km dlouhou horskou cestu spojující qinské hlavní město Xianyang 咸阳 a oblast Chengduské roviny, tedy centrum státu Shu. Nejobtížnější úsek cesty vedl od Xianyangu přes hory Qinling k hornímu toku řeky Han 汉水. Další úsek pak překonával pohoří Daba a vedl z oblasti na horním toku řeky Han směrem k Chengduské rovině. Investice do této cesty musely být v dobovém kontextu enormní, vzhledem k ohromné délce a extrémně obtížnému horskému terénu (Sage 1992: 107–114). Dá se tedy předpokládat, že král Huiwen už v počátcích své vlády (kdy začal s výstavbou cesty) počítal s možnou vojenskou expanzí do částí Sichuanu. Až výrazný odpor států Centrální planiny mu však dal dostatečný důvod zcela obrátit svou pozornost na jih.

Po podrobení Shu a vytvoření de facto protektorátu nad Ba roku 316 př. n. l. se stát Qin musel vypořádat s otázkou, jak takové obrovské sousto strávit. Po mnoha neúspěšných pokusech opřít svou vládu v Shu o místní aristokracii v rámci hybridního byrokraticko-aristokratického modelu správy zavedlo Qin správu čistě byrokratickou zhruba v takové podobě, v jaké fungovala v oblasti Guanzhongu (Sage 1992: 119–136). Důležitým prvkem při ovládnutí Shu a využití jeho zdrojů byla kontrolovaná migrace qinského obyvatelstva a s ní spojená pozemková reforma. Qinové zřejmě organizovali hromadné stěhování kolonistů do oblasti Shu, čímž zároveň dosáhli několika cílů. Za prvé, přestěhované qinské obyvatelstvo bylo přesazeno do cizího prostředí, a tak bylo téměř zcela závislé na státu, tedy na jeho místních byrokratických strukturách, což místním byrokratům muselo značně usnadnit vládnutí. Za druhé získávali noví osadníci mimořádně úrodnou půdu, ze které poté odváděli daně. Možná nejdůležitějším důsledkem tohoto přesunu však byly kulturní změny způsobené masovou imigrací. Oblast Shu tak byla za století qinské nadvlády „qinifikována“ a nezvratně připojena k čínskému kulturnímu okruhu (Sage 1992: 130–136).

Další, v písemných pramenech již velmi dobře zdokumentované období qinské expanze by se zhruba dalo vymezit lety 316–266 př. n. l. Na svých jižních hranicích stát Qin v roce 278 př. n. l. porazil stát Chu a dobyl rozsáhlá území včetně chuského hlavního města Ying 郢 na Dlouhé řece. Tímto tahem Qinové definitivně zabezpečili ekonomické jádro svého státu před velkou vnější invazí (mapa 4) (Yang Kuan 1955: 352–353).

V tomto období Qin postupně rozšiřovalo své území i na východ na úkor svých slabších sousedů Wei a Han, roku 298 př. n. l. však bylo zastaveno koalicí států Wei, Han a Qi a bylo donuceno vrátit mnohá dobytá území (Yang Kuan 1955: 330–341). Roku 284 př. n. l. dobyl stát Qin enklávu daleko na východ ve státu Song 宋, kterou dostal v léno tehdejší

qinský nejvyšší ministr Wei Ran 魏冉. Od této chvíle se vojenská strategie státu Qin do značné míry podřizovala partikulárním zájmům Wei Rana a jeho klanu při snaze o rozšíření enklávy o další území (Lewis 1999: 638). Nejen že realizace jeho plánů odčerpávala ohromné množství materiálních zdrojů qinského státu, ale zároveň úspěšně antagonizovala státy, které by jinak pravděpodobně neměly důvod být vůči Qin nepřátelské.

Mapa 4: Šrafovaně je vyznačena oblast kolem města Ying, která po invazi roku 278 př. n. l. připadla Qin.⁸

Konec této sebezničující strategie učinil roku 266 př. n. l. nový Qinský nejvyšší ministr Fan Sui 范雎. Změna qinské strategie spočívala v cíleném vyvražďování vojáků a civilní populace okolních států za účelem znemožnění efektivního odporu. Pod Fan Suiovým vedením byl také zastaven nebezpečný trend posilování mocných rodů, které postupně získávaly vlastní državy a zdroje na úkor panovníka. Zároveň byla formulována strategie expanze qinského státu jakožto integrované teritoriální jednotky, čímž byly opuštěny extrémně nákladné snahy o obranu a rozšiřování enkláv daleko od hlavního územního celku (Lewis 1999: 638–640). Tím bylo započato období sjednocení, kdy Qin postupně ničilo jeden stát po druhém, přičemž se snažilo za každou cenu vyhnout utvořením velké protiqinské koalice.

⁸ podle <http://moonworldhistory.weebly.com/qin-china.html>, navštíveno 13. 7. 2021

3.2 Shrnutí

Z hlediska geografie stát Qin disponoval v porovnání s ostatními státy třemi konkrétními výhodami. První z nich je kontakt s polonomádskými a později i plně nomádskými uskupeními. Jak již bylo řečeno na začátku této podkapitoly, kontakt „hraničního“ státu s nomádskou společností silně koreluje s vysokou soudržností a efektivitou tohoto státu. Druhou výhodou je pak samotná geografie oblasti Guanzhongu, která nepochybně poskytuje státu kontrolujícímu tuto oblast významné obranné výhody. Třetí výhoda plynoucí z geografické pozice qinského státu je velká vzdálenost Guanzhongu od centra dění v Centrální planině. Stát Qin navíc po většinu své historie sousedil pouze s jedním, později s dvěma velkými a silnými státy na východě a jihu, zatímco většina ostatních států měla společné hranice s větším množstvím mocných a potenciálně nepřátelských sousedů. Díky tomu mohl stát Qin relativně nerušeně přečkat období slabých panovníků, dynastických sporů a vnitřního rozkolu bez většího rizika vnější intervence.

4. Ekonomické a další přírodní faktory

Ekonomická moc je často základem moci vojenské. Bez dostatečné produkce potravin, výzbroje a schopnosti jejich distribuce je téměř nemožné vybudovat dlouhodobě bojeschopnou a silnou armádu. V této kapitole se tedy primárně zaměřím na základ vojenské moci starověkých států, tedy produkci potravin a dalších důležitých zdrojů.

Předmoderní „ekonomická“ teorie v evropském kulturním okruhu by se dala charakterizovat jako teorie správy rozvětvené „rodiny“ s důrazem na správné chování jejích členů. Nejdůležitějším z těchto členů byl patriarcha rodiny, na jehož chování se teorie patřící do zmíněného okruhu zpravidla zaměřovaly nejvíce. Součástí ekonomiky tak byly především správné postupy při svatbách a rozvodech a práva a povinnosti jednotlivých členů rodiny (Finley 1973: 17–21). Toto pojetí ekonomických vztahů do značné míry koresponduje s konfuciánským pohledem na ekonomiku a morálku, kde rodinné a hierarchické vztahy obecně zaujímají přední místo. I většina ostatních škol působících v období Válčících států byla do značné míry orientována na rozvětvené rodiny jakožto základní ekonomické jednotky.

Ačkoliv myslitelé a státníci doby Válčících států nevnímali ekonomiku tak, jak je tomu běžné dnes, zcela určitě v jejich rozhodování hrály ekonomické otázky zásadní roli. To je možné vysledovat napříč téměř celým spektrem dodnes zachované státnicko-filosofické literatury, v jejímž středu stojí otázka zajištění početné populace, stabilní agrární produkce a silné armády. Jednotlivé myšlenkové proudy se liší v přístupech, kterými je možné tohoto žádoucího stavu dosáhnout. Převážně se však shodují na nezbytnosti podpory zemědělství, které tvořilo základ moci většiny velkých teritoriálních států až do moderní doby. Tato kapitola tak bude primárně zaměřena na otázky zemědělství, sekundárně pak na obyvatelstvo a některé strategické suroviny klíčové pro rozvoj státu.

Pro stát Qin v období po Shang Yangových reformách bylo charakteristické rozdělení zemědělsky produktivního obyvatelstva do rodin, které měly přidělenou určitou výměru půdy k obdělávání. Tyto rodiny pak odváděly daně primárně ve formě zemědělských produktů a nucených prací. Konkrétně šlo o desetiprocentní daň ze zemědělské produkce, daň z konopí a slámy často převáděnou na peněžní sumu a fixní daň placenou každou z domácností (Lander 2015: 326). Právě tyto daně tvořily ekonomickou základnu státu a jejich efektivní vybírání muselo být pro státní byrokracii naprostou prioritou. Ekonomicky významné bylo i konopí, ze kterého se primárně vyrábělo ošacení pro vesnické obyvatelstvo. Nelze zapomenout ani na ekonomický význam hedvábí jakožto luxusní komodity pro tehdejší elity (Lander 2015: 153–

154). Důležitý byl také chov dobytka, jelikož ten byl nejen zdrojem masa, ale i kůže využitelné pro rozličné účely. Navíc poskytoval využití pro mnohé oblasti nevhodné pro zemědělství.

Z hlediska států hraničících se stepní oblastí byl ekonomicky velmi zajímavý chov koní. Za tímto účelem zřejmě tyto hraniční státy (Qin, Zhao a potenciálně i Yan 燕) expandovaly hluboko do stepních oblastí, kde zřizovaly nové komandérie (Di Cosmo 2002: 145–149). Expanze do oblastí vhodných pro pastvu především koní byla nezbytná pro zřizování jízdních oddílů. Koně byli také využíváni pro tažení vozů či pro rychlé doručování zpráv. Další možnou výhodou ovládnutí hraničních oblastí mohl být i zisk velkých pastvin využitelných pro chov hovězího dobytka, který mohl potenciálně zvýšit efektivitu zemědělství, a tak přispět k nadprodukci využitelné státem na rozličné sebe posilovací účely.

Nepochybně integrální ekonomickou proměnou je pro stát populace, a to především populace v produktivním věku (15–65 let). Podle nynějších odhadů čítala populace celé tehdejší Číny v období pozdních Válčících států zhruba 20–30 milionů lidí, přičemž stát Qin v pozdní době Válčících států z tohoto čísla představoval zhruba 5–6 milionů. Zajímavá je také dozajista extrémní míra militarizace, která mohla v případě státu Qin dosahovat osmi, ale dle některých odhadů až dvaceti procent (Kiser 2003: 520). To by v praxi znamenalo, že až 1/5 obyvatel státu Qin po určitou dobu simultánně sloužila v armádě. Tato čísla se však zdají býti výrazně nadhodnocená. I tak však zřejmě byla míra militarizace v tomto období velmi vysoká. Pro dosažení vysoké míry militarizace je potřeba nejen mimořádně rozvinutý byrokratický aparát a efektivní logistika, ale především vysoká nadprodukce zajišťující, že mobilizace takto obrovského množství lidí nevyústí v ekonomický kolaps a hladomor.

Jak mohl stát Qin se svou relativně nízkou populační základnou vyzbrojit, nakrmit a dlouhodobě udržovat tak ohromnou armádu? Jak si lze vysvětlit tak masivní míru militarizace, která je uváděna v *Shiji* v rámci qinských válečných tažení? Nejpravděpodobnějším vysvětlením je samozřejmě hrubé nadhodnocení velikosti tehdejších armád (Twitchett 2008: 99–100). Je samozřejmě logické, že míra militarizace ve státu vystavenému stavu totální války bude výrazně vyšší, nežli u států fungujících v podmínkách války limitované. I tak se však zdá 20% militarizace v kontextu starověku značně nadhodnocená.

V tomto kontextu je nutno zabývat se otázkou využitelné nadprodukce, tedy části z celkové produkce, kterou stát dokáže extrahovat z populace po uspokojení subsistenčních potřeb obyvatelstva. Bez výrazného zvýšení efektivity zemědělství, a tedy i nadprodukce by

nebyla výše zmíněná míra militarizace dosažitelná. Jaké faktory k tomuto zřejmě výraznému zvýšení nadprodukce vedly?

Dva způsoby, kterými mohl libovolný starověký stát zvýšit produktivitu svého zemědělství, byly aplikace železných nástrojů v zemědělství a využívání hovězího dobytka pro plužení. Důležité bylo zajisté i množství jiných faktorů, jako například pokroky v manipulaci s vodními toky, dílčí pokroky ve způsobech sadby či přechod na lokálně vhodnější typ plodiny. Je také možné, že masivní nárůst vojenských a ekonomických zdrojů ve 4. a 3. století měl pramálo společného se zemědělskými inovacemi, ale byl zapříčiněn pouze růstem efektivity státní byrokracie. Stát tak rolníkům byl schopen vzít „nadbytečné“ zdroje, do té doby využívané rolníky pro vlastní využití. S velkou mírou jistoty je však možno říci, že až do doby údajného masového rozšíření železných zemědělských nástrojů a využití dobytka k plužení ve 4. století byla naprostá většina zemědělské produkce spotřebována na pouhou subsistenci obyvatelstva a státní zdroje byly tudíž výrazně omezené, jak lze soudit z absence zmínek o skutečně masivních projektech (Dlouhé zdi, ohromné zavlažovací systémy) či z velikosti tehdejších armád.

Stát Qin tak ve 4. století snad díky masové produkci železných zemědělských nástrojů a zapojení dobytka do plužení výrazně zvýšil výnosy ze zemědělství. Opět je třeba říci, že není jisté, zda ke zvýšení nadprodukce vedlo právě plužení za pomoci dobytka, železné zemědělské nástroje či nějaký zcela odlišný faktor. Je však pravděpodobné, že extrémní míra militarizace qinského státu by nebyla dosažitelná bez nějaké kvalitativní změny v zemědělství a že se tato změna nejpravděpodobněji odehrála primárně ve druhé polovině 4. století a na začátku století třetího. V následujících kapitolách tak analyzuji faktory, které mohly státu Qin poskytnout relativní výhodu oproti ostatním soudobým mocným státům.

4.1 Rozšíření plodin a hospodářských zvířat v severní Číně a Sichuanské pánvi

Nejrozšířenější zemědělskou plodinou bylo po většinu neolitu proso. V mnohých archeologických nálezích tvoří přes 80 % rostlinných zbytků a dá se tedy předpokládat, že představovalo základ obživy tehdejšího obyvatelstva. Domestikaci hospodářských zvířat a jejich využití na maso (prasata, psi, kuřata, ovce), na vlnu (ovce), či k rituálním účelům (koza, ovce) lze doložit již pro 3. a 2. tisíciletí. Zdá se, že až počátkem doby Východní Zhou

došlo v oblasti Centrální planiny a údolí řeky Wei (dále jen severní Čína) k postupnému úbytku podílu prosa ve stravě místního obyvatelstva na úkor pšenice, ječmene a luštěnin (Lander 2015: 125). Proso však zřejmě nadále zůstávalo preferovanou plodinou pro krmení hospodářských zvířat. V této době již také existuje pomyslná hranice mezi zemědělstvím v severní Číně, kde se pěstovala primárně pšenice, proso a luštěniny, a zemědělstvím na jihu Číny s výraznou převahou rýže. Za tuto ekologickou hranici lze považovat řeku Huai 淮 (Pechenkina 2018: 39–41, 51–56; Sterckx 2018: 304–306).

V době Západní Zhou stále rostl podíl pšenice ve stravě na úkor prosa. Z archeologických nálezů vyplývá, že nejčastěji konzumovanými zvířaty byly v této době prasata a hovězí dobytek. Stín pochybnosti na toto zjištění však vrhá skutečnost, že kosti drůbeže a ryb jsou menší, a tak mnohem snáze podléhají rozkladu. Jejich podíl na tehdejší lidské výživě tak mohl být mnohem vyšší, než se zdá (Lander 2015: 140–147).

Vodní buvoli byli zřejmě domestikováni už kolem roku 3000, přičemž za vlády dynastie Zhou již mohli být využíváni pro plužení. To mohlo vézt k uvolnění pracovní síly, otevírající možnost zušlechtovat nová zemědělská území (Pechenkina 2018: 41; Sterckx 2018: 307; Yang Kuan 1955: 55–57).⁹ Extenzivní využívání hovězího dobytka k plužení je však pro dobu předcházející vrcholné Válčící státy (3. století) nanejvýš sporné. Argumenty pro podporu tohoto tvrzení se obvykle opírají o izolované a nejednoznačné archeologické nálezy či obtížně interpretovatelné pasáže v dobových textech (Lander 2015: 216–221).

Jako většina faktorů ve starověkém kontextu je tak otázka reálného ekonomického dopadu druhů pěstovaných plodin a chovaných zvířat poněkud spekulativní. Nezbyvá tedy než spekulovat a pokusit se zodpovědět otázku, jakým způsobem mohla vysoká diverzita pěstovaných plodin a chovaných zvířat ovlivnit odolnost daného státu. Logickým vyústěním takové úvahy je samozřejmě odpověď, že odolnost státu vůči náhlým krizím vzrůstá spolu s diverzifikací jeho ekonomických aktivit. V extrémním případě by byl hypotetický maximálně nediverzifikovaný stát závislý na produkci jedné plodiny v geograficky a klimaticky jednolitě oblasti. Takový stát by byl zřejmě extrémně náchylný k přírodním pohromám, jako je například špatné počasí, vylití řeky z břehů či nemoc postihující danou plodinu.

⁹ Tento argument pro takto rané hromadné využití hovězího dobytka v zemědělství nenalézá oporu v archeologických pramenech a zdá se mi tak býti poněkud pochybným.

V případě Qin tak lze v tomto ohledu vysledovat další relativní výhodu vůči většině ostatních států, jelikož po získání oblasti východního Sichuanu měl k dispozici rozsáhlé obhospodařované území v odlišné klimatické zóně. Jak už bylo řečeno výše, hlavní plodinou pěstovanou ve východním Sichuanu byla rýže, avšak tato oblast poskytovala vhodné podmínky i pro mnohé další plodiny. V oblasti Guanzhongu byly vhodné podmínky především pro pěstování prosa, pšenice a ječmenu. Pěstování prosa vyžaduje méně vody a vynaložené práce, ačkoliv poskytuje menší výnosy nežli pšenice či ječmen. Je tak možné, že státní intervence při stavbě menších vodních projektů či poskytování hovězího dobytka k orbě v oblasti Guanzhongu mohly umožnit přechod z prosa na pšenici a ječmen, čímž by se výrazně zvýšily výnosy.

Tato diverzifikace je zajisté prospěšná sama o sobě, avšak další výhodu získanou využitím východního Sichuanu je možnost „*multi croppingu*“, tedy dosažení dvou a více sklizní za sebou v jedné sezóně. Tato strategie by poskytla státu ovládající tak produktivní oblast nespornou výhodu oproti konkurentům, kteří mají přístup pouze k jedné sklizni. Je však nutno přiznat, že *multi cropping* zřejmě pro stát Qin nepředstavoval vůči většině států Centrální planiny relativní výhodu, jelikož jsou pro tuto techniku na středním a dolním toku Žluté řeky také vhodné podmínky (Li Liu 2012: 398).

4.2 Reformy pána ze Shang

Klíčem k ekonomickému a vojenskému úspěchu nepochybně nejsou jen vhodné přírodní podmínky, vysoké výnosy v zemědělství či početná populace. Důležitým faktorem je i to, jak a do jaké míry dokáže stát tyto výhody a zdroje využít. Proto nelze nezmínit reformy Pána ze Shang (Shang Yang), který v Qin vykonával funkci nejvyššího ministra mezi lety 361–338 př. n. l., tedy za vlády vévody Xiao. Ačkoliv dosud nepanuje shoda ohledně rozsahu a přesného obsahu těchto reform, nezpochybnitelným faktem zůstává, že právě v této době se Qin ze slabého státu utiskovaného svým mocným sousedem stává jednou z nejvýznamnějších mocností. Tento rapidní rozvoj ekonomických a vojenských kapacit musel být způsoben kvalitativní změnou ve státní správě. Nejběžnější interpretaci této změny tedy v této kapitole přiblížím.

Shang Yangovy reformy byly zřejmě všeobjímajícími reformami fungování společnosti, státní správy, ekonomiky a stylu vládnutí. Celý systém stál na vládě zákona,

avšak nejde o právo v evropském kontextu, tedy právo chránící svobody a práva jednotlivce. Naopak Shang Yangovy zákony se podle tradičních textů zabývaly výhradně otázkou trestů a odměn, nikoliv spravedlnosti či svobody jednotlivce. Důležitým faktorem zde však byla rovnost před zákonem lidí ze všech společenských tříd (Lander 2016: 252–256).

Základním prvkem byla absolutní centralizace moci v rukou panovníka a rozbití společenských struktur, které panovníkovu moc omezovaly, tedy primárně aristokracie a lokálních komunit. V tomto směru Shang Yang zavedl systém vzájemné zodpovědnosti, kdy měly skupiny několika rodin dohlížet na dodržování zákonů všech svých členů. V případě neohlášení pochybení byly exemplárně potrestáni viníci, případně i ti, kteří jejich provinění opomněli nahlásit úřadům. To mohlo mít za následek výrazné snížení nákladů na vymáhání zákona, jelikož místní komunity pravděpodobně začaly ze strachu z trestu mnohdy prohřešky hlásit dobrovolně (Lander 2016: 256).

Samotné tresty byly podle předaných zdrojů mimořádně kruté a exemplární, obvykle šlo o různě brutální formu popravu či zmrzačení. V systému však byly silně přítomny i odměny za řádné chování. Odměny byly zřejmě udělovány primárně za dopadení zločinců a byly vypláceny ve formě peněz či ve zlatě (Yates 2012/2013: 311–312). V nedávné době archeologicky získané písemné prameny však vykreslují ohledně trestů zcela jiný obrázek. Nejčastější formou trestu byly spíše nucené práce, ze kterých se navíc bylo často možno vykoupit penězi, či častěji jejich majetkovým ekvivalentem. V případě nově nalezených dokumentů z Liye 里耶 tento majetkový ekvivalent představoval určitý počet štítů, pancířů či provázků používaných k vázání těchto pancířů (Yates 2012/2013: 305). K tvrdším trestům, jako například výše zmíněné exemplární popravu nebo useknutí končetiny, bylo přistupováno zřejmě jen v extrémních případech (Loewe 2010: 296–302).

Postup ve společenském žebříčku byl určován systémem hodností, přičemž vyšší hodnosti dávaly svému nositeli nárok na větší výměru zemědělské půdy. Hodnosti se udělovaly především za úspěchy v boji, konkrétně za uřezané uši nepřátel. Řadoví obyvatelé tak měli i osobní důvod bojovat za stát a snažit se v boji zvítězit, jelikož jim uřezané uši poražených nepřátel přinášely ekonomické i společenské výhody. Podle fragmentů dokumentů z Liye se však zdá, že některé hodnosti bylo možné zakoupit za určité množství setů brnění (Yates 2012/2013: 313–314).

V ekonomické sféře Shang Yang podporoval kultivaci „pustiny“, kde se snažil podpořit imigraci osadníků ochotných tuto půdu zušlechtit. V dalších kritických reformách šlo

například o sjednocení měr a vah sloužící k snazšímu výběru daní a omezení podvodů a nejasností. Dále probíhalo nahrazování dědičných lén okresy spravovanými odvolatelnými úředníky, nucené přesídlování problémových jedinců a komunit, omezení svobody pohybu s výjimkou osob vlastnicích „cestovní pas“, monopolizace produkce železa a železných výrobků, penalizace rodin s více dospělými mužskými potomky žijícími pod jednou střechou, standardizace a delegace daňových a vojenských povinností na jednotlivé skupiny rodin a mnohé další (Sage 1992: 94–98).

Ačkoliv tento výčet reforem není v žádném případě vyčerpávající, lze si z něj zcela zřetelně udělat obrázek o všudypřítomnosti a efektivitě byrokracie ve státu Qin. Ačkoliv některé z výše zmíněných reforem či jejich variace zavedly i ostatní zhouské státy, v žádném z nich nebyly implementovány všechny, a tak brutálním způsobem. Výsledkem byla nepochybně relativní výhoda státu Qin, kterému se během několika generací podařilo zcela zastínit i ty nejmocnější státy Centrální planiny a nastoupit tak cestu ke sjednocení Číny pod svou vládou.

4.3 Ekonomický význam megaprojektů

V důsledku zvýšené efektivity státního aparátu, které bylo dosaženo díky Shang Yangovým reformám, se státu Qin otevřely nové možnosti ekonomického a teritoriálního rozvoje. Jednou z těchto nových možností byla výstavba megaprojektů s využitím nově získané masy nucené pracovní síly. Příkladů takových projektů bylo v preimperiálním období několik.

Prvním a v absolutních číslech zřejmě nejméně nákladným z nich byla stavba dlouhé horské cesty přes pohoří Qinling a Daba spojující Xianyang a Chengdu. Základy této cesty byly vybudována zřejmě již koncem první poloviny 4. století, což vzhledem k stále velmi omezeným administrativním a organizačním kapacitám qinského státu musel být extrémně nákladný počin. Ve své finální podobě byla zřejmě dokončena až za krále Huiwena (338–311 př. n. l.). Tento projekt byl kritickým článkem v řetězu událostí vedoucích ke sjednocení Číny, jelikož nakonec umožnil státu Qin ovládnout bohaté území Sichuanské pánve (Sage 1999: 109–113).

Druhým příkladem je zavlažovací systém Dujiangyan 都江堰, dokončen v 50. letech 3. století př. n. l. v oblasti Chengduské roviny. Tento masivní vodní projekt rozdělil řeku Min na dvě poloviny pomocí umělého ostrova, přičemž jedno z takto vzniklých ramen bylo přivedeno směrem k Chengdu. Kolem tohoto nově vzniklého ramena nově vznikla velká

zavodněná plocha ideální na pěstování rýže. Dokončení projektu také výrazně snížilo riziko záplav v oblasti, čímž se opět výrazně zvýšila potravinová bezpečnost státu Qin (Sage 1999: 147–150).

Třetím megaprojektem je kanál Zheng Guo, dokončený ve 40. letech 3. století př. n. l., který odváděl vodu z řeky Jing pro zavlažování území mezi řekou Jing a Luo v severním Guanzhongu. Jeho skutečný význam je sporný, avšak zúrodnění poměrně velké plochy půdy v bezprostředním okolí hlavního města Xianyang muselo nutně představovat značný ekonomický benefit. Problémem tohoto systému však nutně musela být extrémně vysoká cena údržby, jelikož průtok vody řekou Jing se během letních dešťů zvyšuje více než stokrát. V této době řeka také vyplavuje nesmírné množství sedimentů. Díky tomu musel být celý systém každoročně opravován a udržován, což zřejmě vyvážilo jeho případné benefity (Lander 2015: 261–264).

Za megaprojekt by se také dala považovat stavba rozličných „dlouhých zdí“ 长城, kterými si stát Qin snažil pojistit své severní akvizice v ohybu Žluté řeky. Náklady na jejich výstavbu musely být ohromné vzhledem k tomu, že se táhly na stovky kilometrů daleko. Zajímavá je diskuse ohledně reálné funkce těchto zdí, jelikož se zdá, že se zdi tradičně asociovaná obranná funkce nemusela být funkcí stěžejní. Pro tradiční obrannou funkci mluví fakt, že byly zdi koncipovány jakožto síť hraničních pevností, věží a pozorovaten spojených dohromady víceméně kontinuální zdi. V pevnostech měly sídlo jednotlivé armády a hlídkové oddíly sloužící jakožto obranné jednotky v případě vnější invaze (Di Cosmo 2002: 155–158).

Druhá a z hlediska států sousedících se stepními oblastmi možná důležitější funkce zdí byla funkce „útočná“, nebo lépe spíše dobytá. V její prospěch svědčí fakt, že v době svého vzniku „hraniční čínské státy“ drtivě vítězily nad svými stepními sousedy a jejich armády pronikaly hluboko do jejich teritorií. Zdi tak mohly sloužit primárně jakožto střežená hranice rozdělující místní obyvatelstvo, tedy mechanismus přetrhávající vazby mezi místními komunitami a znemožňující emigraci podrobeného obyvatelstva. Zdi tak byly podle této interpretace jakýmsi prostředkem asimilace a podřízení místních komunit vládám hraničních států (Di Cosmo 2002: 155–158).

Reálná funkce zdí dle mého názoru odrážela jak obranný, tak útočný aspekt. Ať už byl primární popud k jejich výstavbě jakýkoliv. Výhody existence sítě hraničních pevností ve strategicky významných místech jsou z hlediska obrany nezpochybnitelné. Stejně tak nezpochybnitelná je výhoda plynoucí z odstřížení místních komunit od možné politické podpory zvenčí a od jejich širšího kulturního okruhu, díky čemuž mohou být snáze začleněni

do státních administrativních struktur. Zeď mohla také představovat jistou bariéru pro černý trh a obchod s komunitami za ní.

4.4 Významné zdroje a suroviny ve státu Qin a jejich dostupnost

Důležitost zodpovězení otázky dostupnosti zdrojů a surovin nelze ve vztahu k moci starověkých států podceňovat. Je to právě efektivita využití surovin a zdrojů, která určuje mocenský potenciál státu. Je tedy na místě se zaměřit na suroviny a zdroje dostupné qinskému státu a potenciální výhody, které z nich mohly plynout. Zvláštní pozornost bude v této kapitole věnována oblasti východního Sichuanu, vzhledem k jejímu značnému přírodnímu bohatství.

Napříč historií bylo a je pro stát tím nejdůležitějším zdrojem populace. Nutnou podmínkou přítomnosti stálé lidské populace je však dostatečná produkce jídla, nebo spíše zajištění dostatečné produkce jídla pro konzistentní uspokojení nutričních potřeb daného obyvatelstva. Dalšími nezbytnými prvky základů ekonomické produkce je ošacení, základní zemědělské nástroje či dřevo, které může sloužit mnoha rozličným účelům. Dalšími pro stát kritickými surovinami byly ve starověké Číně různé druhy kovů, například zlato, stříbro, měď, cín, či železo.

Jednou z nejdůležitějších surovin se v době Válčících států stalo železo. Železné zbraně jsou pevnější a méně křehké než zbraně bronzové. Široká dostupnost železa navíc nabízela možnost výroby železných zemědělských nástrojů, které byly do té doby primárně kamenné, dřevěné či kostěné (Lander 2015: 181). Masová produkce železa tak mohla výrazně přispět ke zvýšení zemědělské nadprodukce. Pro výrobu zbraní se používalo převážně železo s nižším obsahem uhlíku, které se vyznačovalo nižší křehkostí, avšak bylo vzhledem k vyšší teplotě tání podstatně dražší na výrobu. Naopak u zemědělských nástrojů byl kladen důraz na výrobu co největšího množství co nejlevnějších nástrojů. K tomuto účelu se používalo levnější železo s vyšším obsahem uhlíku (Wagner 1996: 335–338). Wagner v pozdějším díle z roku 2010 (*Science and Civilisation in China 5.11: Ferrous Metallurgy*) upravuje svůj názor na široké rozšíření železných zemědělských nástrojů a posouvá toto rozšíření na dobu západní Han (2. st.). Je tedy nutné poukázat na možnost, že ve státu Qin železné nástroje v zemědělství nehrály tak podstatnou roli.

Ložiska železné rudy se vyskytovala velmi četně, přičemž mnohá z nich byla dostupná i na povrchu. Limitujícím faktorem při výrobě železných nástrojů však nebyla samotná železná ruda, nýbrž dřevo. Nejvýhodnějším místem pro výrobu železných nástrojů tak bylo okolí samotného dolu, v nejlepším případě obklopené lesem. V horším případě mohlo být dřevo posíláno po proudu řek až na příslušné výrobní místo. Pro období Válčících států je z logistického hlediska zásadní význam vodních toků, po kterých je možné bez větších obtíží transportovat obrovské množství potravin, surovin či výrobků. Z toho vyplývá výhodnost umístění hlavních měst státu Qin podél řeky Wei a v případě Xianyangu i řeky Jing, na jejichž horních tocích se nacházely bohaté zdroje dřeva. Možnost levně dopravovat tyto zdroje po proudu do hlavních měst byla klíčová pro relativně levnou výrobu bronzových a později železných předmětů v okolí hlavních měst. Dřevo jako takové se samozřejmě nevyužívalo jen při výrobě železa, ale hlavně jako stavební materiál. Byly z něj zřejmě také tvořeny těla rozličných nástrojů, lodě, vozy apod.

Hlavní překážkou pro poznání způsobu a míry extrakce surovin a jejich vlivu na tehdejší rovnováhu moci je samozřejmě nedostatek zdrojů a jejich nespolehlivost. Tento problém, na který se často naráží při zkoumání starověkých dějin, je ještě umocněn extrémně nízkou pozorností, která je problematice surovin věnována v dobových písemných pramenech. Primární oporou pro tuto kapitolu tak jsou prameny archeologické, při jejichž vyhodnocení ovšem narážíme na řadu problémů ohledně jejich reprezentativnosti.¹⁰ Proto není možné ani žádoucí kvantifikovat množství získaných surovin, či přesně lokalizovat místo jejich extrakce.

I tak je však možné říci, že dobytím rozsáhlého území východního Sichuanu získal stát Qin výhodu nad svými konkurenty i v dostupnosti výše zmíněných surovin. Toto obrovské území bylo v době qinské invaze zřejmě řídce osídlené a většinu jeho plochy zaujímaly lesy. To státu Qin zajistilo přístup k ohromnému množství dřeva (Sage 1999: 179–180). Jak již bylo řečeno výše, dřevo bylo hlavním limitujícím faktorem při výrobě železa, což mohlo státu Qin umožnit výrazně vyšší produkci železných nástrojů, než si mohla dovolit většina ostatních států.

¹⁰ Není v možnostech této práce shrnout a zhodnotit rozsáhlou diskusi ohledně reprezentativnosti archeologických pramenů či nedostatečnosti pramenů písemných. Pro náhled do problematiky především archeologických pramenů viz Wagner (1996) kapitoly 4–5.

Ovládnutím Sichuanské pánve se státu Qin otevřela široká paleta možností využití nových přírodních zdrojů. Ať už se jednalo o zemědělskou produkci v oblasti úrodné Chengduské roviny či množství dosud nevyužitých surovin, stát Qin z této akvizice zřejmě značně profitoval. Na rozdíl od ostatních států tak stát Qin mohl využít bohaté místní zdroje dřeva a zemědělské půdy bez toho, aby musel v této oblasti čelit rozsáhlým invazím ze strany ostatních států.

4.5 Shrnutí

Ekonomická síla státu Qin je evidentní, avšak izolovat přesné příčiny tohoto faktu je obtížné. V této kapitole jsem se pokusil nastínit několik oblastí, ve kterých mohl mít stát Qin v ekonomické sféře relativní výhodu oproti většině ostatních států. Téměř všechny tyto ekonomické faktory vyplývají z ovládnutí oblasti východního Sichuanu. Tato oblast byla mimořádně úrodná, čímž stát Qin získal výhodu v produkci potravin. Tato výhoda mohla být ještě umocněna diverzifikací plodin, díky které nebyl stát Qin závislý na úrodě či neúrodě několika málo druhů plodin, čímž se zvýšila odolnost qinského zemědělství vůči náhlým krizím. Tuto odolnost ještě umocňovala klimatická odlišnost oblastí Guanzhongu a východního Sichuanu, čímž se dále snížilo riziko výrazné neúrody v obou oblastech v tentýž rok. V oblasti východního Sichuanu se také nacházely ohromné zásoby dřeva, díky kterému mohl stát Qin získat relativní výhodu v produkci železných nástrojů a zbraní. Také se zde zřejmě nacházelo značné bohatství soli a různých dalších cenných surovin.

Plné využití všech těchto ekonomických výhod záviselo na dvou kritických faktorech. Prvním z nich jsou Shang Yangovy reformy, které zajistily státní kontrolu nad extrakcí těchto zdrojů. Nic z toho by nebylo možné bez byrokracie schopné zajistit vybudování vhodné infrastruktury pro extrakci těchto zdrojů, stejně tak jako imigraci osadníků a horníků do oblasti. Druhým faktorem je faktor vhodné geografie, díky které byly jádrové oblasti státu Qin mimo dosah nepřátelských armád a místní ekonomika se tak mohla nerušeně rozvíjet.

Díky těmto skutečnostem byl tak stát Qin schopen využít svou ekonomickou sílu a organizační potenciál k výstavbě výše zmíněných megaprojektů, tedy kanálu Zheng Guo a přehrady Dujiangyan. Tyto projekty pak po svém dokončení výrazně přispěly k zajištění dostatku potravin pro úspěšné vedení války za sjednocení v posledních desetiletích doby Válčících států.

5. Konfrontace hypotézy s protichůdnou literaturou

Většina argumentů předestřená v této práci se opírá o tvrzení neobyčejně výhodné geografie státu Qin. Nelze tedy nezmínit práci, která toto tvrzení zcela odmítá. Tato kapitola pak bude především polemikou s myšlenkami vyjádřenými v knize *War and State Formation in Early Modern Europe and Ancient China* od Victorie Tin-bor Hui. Ta předestírá tezi, že geografie při procesu sjednocení Číny nehrála významnou roli a rozdíly mezi vývojem multistátního systému Číny Válčících států a raně novověké Evropy je tak nutné hledat jinde.

Autorka se při obhajování tohoto tvrzení opírá o fakt, že v oblasti Centrální planiny je přítomno podobné množství přírodních bariér, jako v Severoevropské nížině (Tin-bor Hui 2005: 90). Z tohoto tvrzení tedy vyplývá absence geografických faktorů přímo podporujících expanzi v celosystémovém měřítku, což nelze rozporovat.

Zcela odlišnou otázkou však je, zda měl stát Qin vůči svým rivalům relativní výhodu plynoucí z výhodné lokální geografie. Zde autorka uznává argument výhody států na periferii systému, plynoucí z relativní snadnosti expanze do oblastí vně systému a zpravidla kratší hranici se systémovými rivaly. Jako příklad takového státu kromě Qin uvádí i Chu, které skutečně svou periferní lokaci plně využilo pro expanzi do periferních oblastí. (ibid.: 92–93) Do této kategorie by se v době Válčících států nepochybně daly zahrnout státy i státy Yan a Zhao.

Ačkoliv státy Zhao a Chu měly velmi dobré podmínky pro expanzi do periferních oblastí, jejich geografie jim však také zajišťovala extrémně dlouhé a nesnadno ubránitelné hranice s mnoha mocnými sousedy. Například stát Chu díky své rozloze sousedil po většinu své historie s mocnými státy Yue či Wu na východě, Qi, Wei a Han na severu a Qin na severozápadě. Ačkoliv tedy mělo Chu přístup k ohromnému území a největšímu přírodnímu bohatství, tento potenciál musel být nutně z větší části spotřebován na pouhou obranu stávajícího teritoria.

Stejně tak stát Zhao se díky své pozici vystavoval potenciálnímu útoku států Yan a Qi ze západu, Wei a Han z jihu a státu Qin ze západu. V případě náhlé slabosti se tak mohl náhle ocitnout ve válce hned s několika svými sousedy toužícími využít této slabosti pro rozšíření svého území.

Poslední periferní stát Yan po dlouhou dobu přežíval ve stínu svých mocných sousedů, primárně státu Qi. Vzhledem k absenci geografických bariér na této hranici po většinu doby Válčících států přežíval v polovazalském vztahu vůči Qi, jelikož se tomuto mocnému státu nedokázal sám úspěšně postavit v přímé konfrontaci.

Jedině stát Qin tak disponoval geografickými podmínkami přinášející zároveň výhody pozice na okraji systému poskytující dostatečný prostor pro expanzi, nízký počet mocných sousedů a přírodní bariéry na hranicích.

Poslední diskutovanou proměnnou z hlediska geografie je vzdálenost od ostatních států. Je však tato vysoká vzdálenost od ostatních aktérů výhodou? Tin-bor Hui předkládá tezi, že vysoká vzdálenost mezi Qin a ostatními státy byla „dvousečným mečem“, tedy že obranné výhody plynoucí z této pozice platily oběma směry. Expanze na východ tak byla pro Qin stejně obtížná, jako pro tyto státy expanze na západ (ibid.: 93–94).

S tímto tvrzením by se zcela určitě dalo souhlasit pro qínskou expanzi v době Letopisů a raných Válčících států. Postupem času se však politické a ekonomické jádro státu Qin přesunulo z horního toku řeky Wei na střední tok a tato vzdálenost se tak výrazně zkrátila. Ve formativní fázi státu tak tato vysoká vzdálenost od ostatních aktérů pomohla státu Qin nerušeně přežít, zatímco v pozdějším období byla vzdálenost tehdejšími státníky vědomě výrazně zkrácena přesídlením dále na západ.

Do značné míry se s Tin-bor Hui shodují na ostatních faktorech, které nakonec vedly ke sjednocení (ibid.: 101–104). Těmito faktory mám na mysli sled dlouhých vlád schopných, reformě zaměřených vládců, extenzivní, efektivní a trvalou změnu administrativy primárně provedenou za Shang Yangových reform a schopnost vyhnout se velkým proti-qínským aliancím. S odkazem na kapitolu 1.1 (Beckley 2018) jsem však přesvědčen, že argumenty autorky nejsou dostatečné pro vyvrácení hypotézy, že výhodná geografie státu Qin výrazně pomohla minimalizovat náklady na obranu, a tak mu zajistila relativní výhodu vůči ostatním aktérům v systému.

6. Shrnutí

Jednoznačně vyhodnotit míru, do jaké ten či onen faktor přispěl k úspěšné expanzi státu Qin vedoucí ke sjednocení tehdejší Číny, není a asi ani nikdy nebude možné. To celou tuto práci staví před nelehký úkol, jelikož jejím smyslem je právě vyhodnocení míry přispění zkoumaných faktorů k síle a expanzi státu Qin. I s vědomím této nejistoty však lze postupovat logicky a postupně se dobrat nejpravděpodobnějších vysvětlení. V následujících odstavcích tak krátce shrnu oblasti, ve kterých měl stát Qin nad většinou či všemi svými soupeři relativní výhodu. Zjevná přítomnost těchto relativních výhod při absenci relativních nevýhod je už sama o sobě silným předpokladem pro sjednocení tehdejší Číny.

Jednou z nejčastěji zmiňovaných výhod státu Qin je jeho skvělá geografická pozice. Pozice státu Qin na okraji zhouského světa propůjčovala jeho vládcům možnosti relativně snadné expanze do nezhouských oblastí. Agresivní válka v těchto oblastech nejen že zřejmě nebyla tak vojensky náročná jako válka proti vyspělým státům Centrální planiny, ale zároveň nevyvolávala odvetné reakce ve formě protiqinských aliancí, jako tomu bylo v případě snahy o expanzi do Centrální planiny. Expanze Qin na úkor „barbarů“ velké státy Centrální planiny nezajímala do takové míry, že o ní téměř neexistují písemné záznamy. Qinové tak mohli po dlouhá staletí nerušeně rozšiřovat svůj vliv v okolí Guanzhongu. Další výhodou plynoucí z této relativně izolované pozice byl fakt, že sousedili pouze s jedním mocným zhouským státem na západě. Qinové tak mohli koncentrovat své zdroje, zatímco většina států Centrální planiny přežívala v téměř neustálém stavu ohrožení ze všech stran.

Další pozitivum plynoucí ze vzdálenosti mezi státem Qin a centry ostatních silných států byla značná autonomie při řešení vnitrostátních konfliktů. V případě těsně nahloučených států Centrální planiny vedly některé vnitrostátní konflikty či vláda slabých panovníků k zahraniční intervenci. Ta mohla často přerůst ve více konfliktů a další intervence. Stát Qin byl těchto problémů převážně ušetřen svou fyzickou vzdáleností od ostatních států.

Jednou z největších výhod vyplývajících z geografie však byla pro stát Qin přirozená obrana, kterou mu v oblasti Guanzhongu poskytovaly okolní hory a Žlutá řeka. Po trvalém ovládnutí kritických průsmyků ke konci 4. století mohli Qinové pronikat do Centrální planiny, a i v případě vojenské katastrofy měli vždy systém pevností, za který bylo možné ustoupit. Území Guanzhongu tak nejpozději od konce 4. století nebylo vystaveno ničivým vlivům

velkých vojenských tažení, což muselo nutně výrazně přispět k ekonomické síle státu a umožnit využití přebytečných zdrojů na budování megaprojektů.

S geografii dále souvisí další významný faktor, kterým je podrobení států Shu a Ba v Sichuanské pánvi. Tohoto úspěchu bylo qinskými vládci dosaženo geografii navzdory, jelikož Guanzhong od Sichuanské pánve dělí několik set kilometrů hornatého území. Qinové zde za vynaložení ohromných nákladů vybudovali horskou cestu, po které bylo možné přesunout a zásobovat armádu potřebnou pro dobytí oblasti. Díky připojení Shu, imigraci nových zemědělských kolonistů a zavedení efektivní byrokratické správy v oblasti stát Qin získal potřebnou zemědělskou a lidskou základnu pro financování neustálé války. Navíc geografie Sichuanské pánve je z hlediska bezpečnosti velmi podobná geografii Guanzhongu a po vyhnání státu Chu ze středního toku Dlouhé řeky v okolí města Ying 郢 byl tato oblast zabezpečena před velkou vnější invazí.

Potud se v popisu předpokladů úspěchu státu Qin většina badatelů shoduje. V dalších odstavcích představím některé významné, leč mezi badateli značně kontroverzní faktory. Těmi jsou faktory ekonomické, o jejichž stěžejním významu však nemůže být pochyb. Reálná moc státu obvykle silně koreluje s jeho ekonomickou silou, zvláště pak ve starověkém kontextu. Počet vojáků využitelných při válečných taženích byl roven počtu lidí, které bylo možné po tuto dobu vyjmout z pracovního procesu a nezpůsobit tím ekonomický kolaps a hladomor. Je tedy logické, že se zvýšením efektivity zemědělství a administrativy (umožňujícím vyšší extrakci nadprodukce) se zvyšovala i potenciální vojenská síla státu.

Kombinací silné byrokracie, meritokratických zákonů, zlomení moci aristokracie a vysoké míry úspěšného monitorování poslušnosti obyvatelstva, stát Qin zřejmě předstihl své konkurenty v efektivitě extrakce zdrojů z populace. Existence tohoto mocného byrokratického aparátu a poslušné populace v kombinaci se snadno ubránitelným územím pak státu Qin dovolovala nadprodukcí investovat do rozvoje, ať už ve formě výstavby infrastruktury, kolonizace nových zemědělských oblastí či zvyšování zemědělské produkce pomocí masové výroby železných nástrojů. Většina států Centrální planiny naopak musela vzhledem k výše jmenovaným geografickým faktorům vynaložit výrazně více zdrojů na vlastní obranu.

Jedna z ekonomických proměnných, tedy dobytí Sichuanské pánve a její proměna na „nevyčerpatelnou zásobárnu jídla“ je obecně známá. Dle mého názoru však samotné dobytí této oblasti nestačí na vysvětlení ekonomické a vojenské síly státu Qin. Až poté, co jsou vzaty

v potaz ostatní faktory vzestupu Qin se z potenciálně drahé a zbytečné akvizice stává cenný zdroj moci.

Zde bych rád zpochybnil všeobecně přijímaný narativ, že rozpad qinského císařství byl nevyhnutelný. Qinský systém byrokratické kontroly a centralizace moci fungoval více než století a vzhledem ke konečnému vítězství Qinů byl stát Qin zřejmě efektivnější než jeho soupeři. V rámci tohoto století se také ukázala flexibilita a přenositelnost tohoto systému do zcela odlišného prostředí Sichuanské pánve. Na tomto příkladu úspěšného začlenění geograficky, klimaticky a zřejmě i etnicky vzdálené oblasti pod centrální správu lze sledovat možnosti, kterých bylo možno dosáhnout postupným a trpělivým integračním procesem. Rozpad qinského císařství tak z mého pohledu nebyl způsoben nefunkčností systému vysoké míry extrakce zdrojů a dohledu nad obyvatelstvem v předmoderním kontextu, nýbrž primárně neschopností qinského vládnoucího aparátu přejít z válečné na mírovou ekonomiku.

Úvahy o osobnosti Prvního císaře se vedou spory už od starověku a vzhledem k jejich spekulativnímu charakteru do nich nebudu zabíhat. Fakta jeho vlády však mluví sama za sebe a jejich prostřednictvím se vynořuje na povrch zřejmá snaha dosáhnout co největších úspěchů v co nejkratším časovém horizontu. Proces „zdomácnění“ qinského správního systému v Sichuanské pánvi trval několik generací, ale První císař se i s vědomím dlouhodobého charakteru těchto změn zřejmě pokusil qinský správní systém téměř ze dne na den rozšířit po celé šíři svého rychle nabytého císařství. Vymýcení moci lokálních elit v tak ohromném měřítku nemohl být šťastný nápad, a spolu s neschopností přejít z ekonomiky podřízené potřebám totální války na mírovou ekonomiku musel nutně výrazně přispět k dezintegraci qinského císařství. Vyvozovat z dopadu těchto konkrétních chybných politik nevhodnost a neživotaschopnost qinského systému se mi však zdá příliš zjednodušující. Mohlo by být zajímavé toto období analyzovat bez předsudků způsobených následujícím historickým vývojem a zhodnotit, za jakých podmínek a do jaké míry mohl být qinský systém vlády dlouhodobě životaschopný.

7. Závěr

Jak známo, potenciál často zůstává nevyužit, pokud pro jeho využití není vůle a dostatečné schopnosti. Qin se zhruba od poloviny 4. století stává zcela jinou entitou, než bylo po předcházející staletí. Tato proměna samozřejmě nemůže být vysvětlena geografii, ani přírodními podmínkami. Zdá se mi pravděpodobné, že hlavním faktorem vzestupu Qin z regionální mocnosti na mocnost hegemickou byli schopní lidé, ocitnuvší se ve správný čas na správném místě. Je nemyslitelné, že by se z Qin stala přední mocnost za vlády slabých a nerozhodných panovníků. Krátkozraký, hloupý či šílený panovník by nebyl schopen dalekosáhlých a mnohdy brutálních reforem, které bylo potřeba důsledně provádět po dlouhá desetiletí. Také lze najít častý historický precedent pro zastavení či rušení reforem po smrti reformního panovníka, což se v případě Qin překvapivě nestalo.

Jaký je tedy rozdíl mezi vývojem státu Qin a státy Centrální planiny? I v případě mnoha států Centrální planiny se vyskytli mnozí schopní reformní panovníci, kteří na nějaký čas dostali svůj stát na výsluní moci. Jak je tedy možné, že všechny ostatní dominantní státy v systému byly nakonec poraženy dynamikou balancování menších států proti potenciálnímu hegemovi, zatímco Qin tento faktor úspěšně překonal? Nabízí se samozřejmě vysvětlení, že šlo o historickou náhodu, tedy že se sjednotitelem Podnebesí mohl stejně tak dobře stát libovolný z ostatních mocných států té doby. Ačkoliv je však prvek náhody v historii nepochybně silný, misky vah byly vzhledem ke zmiňovaným relativním výhodám zřejmě nakloněny na stranu Qin.

Sečteno a podtrženo, stát Qin byl jednoduše řečeno efektivnější nežli jeho soupeři. Náklady na obranu byly výrazně sníženy geografickými faktory, náklady na administrativu byly minimalizovány efektivními reformami, zatímco náklady na logistiku byly nízké vzhledem k všudypřítomnosti splavných řek. Zdroje spotřebované na výživu obyvatelstva byly samozřejmě stejné jako všude jinde, avšak vhodné přírodní podmínky, bezpečnost qinského vnitrozemí a tím umožněná výstavba vodních megaprojektů zřejmě zvýšily nadprodukcii více než v okolních státech. Konečně náklady na výstavbu a udržování infrastruktury byly drženy v rozumných mezích masivní mírou mobilizace qinského obyvatelstva.

Úspěch státu Qin lze tedy přiřknout primárně jeho geografické poloze, která byla nutnou, nikoliv však postačující podmínkou jeho vývoje. Tento vývoj byl započat díky silným

a rozhodným reformním panovníkům, kteří nastartovali motor dalekosáhlých společenských a ekonomických reforem. Právě tyto reformy pak měly přímý vliv na vzestup státu Qin, jež od konce 4. století postupně zastínil všechny své soupeře. Vzestup státu Qin tak byl zřejmě jedním z historických případů naplněného potenciálu umožněného přírodními podmínkami. K jeho naplnění však bylo třeba schopných lidí, dlouhodobé vize a notné dávky štěstí.

8. Použité prameny

Zuozhuan

Durrant, Stephen, Li, Wai-yee a Shaberg, David. (přel.) (2016) *Zuo Tradition/Zuozhuan: "Commentary on the Spring and Autumn annals"*. University of Washington Press.

Xinian

Milburn, Olivia (2016). The Xinian: an Ancient Historical Text from the Qinghua University Collection of Bamboo Books. *Early China* vol 39, 53–109.

Shiji

Lomová, Olga a Pokora, Timoteus (přel.) (2012). *Kniha vrchních písařů*. Univerzita Karlova v Praze, Karolinum.

Shiji dostupné na <https://ctext.org/shiji>, navštíveno 18.5.2021

9. Použitá literatura

- Beckley, Michael (2018). „The Power of Nations: Measuring What Matters“. *International Security* 43.2, 7–44.
- Blakeley, Barry B. (2004) „On the Authenticity and Nature of the Zuo Zhuan" Revisited“. *Early China* 29, 217–267.
- Brooks, A. T. (2003/4) „Heaven, Li and the Formation of the Zuozhuan 左傳“. *Oriens Extremus*, 44, 51–100.
- Di Cosmo, Nicola (2002). *Ancient China and Its Enemies: The Rise of Nomadic Power in East Asian History*. Cambridge University Press.
- Finley, M. I. (1973) *The Ancient Economy*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Flad, Rowan K. and Chen, Pochan (2013). *Ancient Central China: Centers and Peripheries Along the Yangzi River*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Jervis, Robert. 1997. *System Effects: Complexity in Political and Social Life*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Kiser, Edgar, Yong Cai (2003). „War and Bureaucratization in Qin China: Exploring an Anomalous Case“. *American Sociological Review* 68.4, 511–539.
- Lander, Brian G. (2015). „Environmental Change and the Rise of the Qin Empire: A Political Ecology of Ancient North China“. Columbia University.
- Lewis, Mark Edward (1999). „Warring States Political History“. In: Loewe, Michael and Shaughnessy, Edward L. (ed.). *The Cambridge history of ancient China*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lewis, Mark Edward (2007). *The Early Chinese Empires: Qin and Han*. Cambridge and London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Li Feng (2006). *Landscape and Power in Early China*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Li Liu, Xingcan Chen (2012). *The Archaeology of China*. New York: Cambridge University Press.

Loewe, Michael and Shaughnessy, Edward L. (ed.) (1999). *The Cambridge History of Ancient China*. Cambridge: Cambridge University Press.

Loewe, Michael (2010). „Social Distinctions, Groups and Privileges“. In: Nylan, Michel, Loewe, Michael. *China's Early Empires: A Re-appraisal*. New York: Cambridge University Press.

Lomová, Olga (2009). „Shiji – historie textu a jeho autentičnost“. *Studia Orientalia Slovaca* 8, 7–25.

Pechenkina, Kate (2018). „Of Millets and Wheat: Diet and health on the Central Plains of China during the Neolithic and Bronze Age“. In: Goldin Paul R. (ed.). *Routledge Handbook of Early Chinese History*. New York: Routledge. 39–60.

Pines, Yuri (1997). „Intellectual Change in the Chunqiu Period: The Reliability of the Speeches in the "Zuo Zhuan" as Sources of Chunqiu Intellectual History“. *Early China* 22, 77–132.

Pines, Yuri (2000). „"The One That Pervades the All" in Ancient Chinese Political thought: The Origins of "The Great Unity" Paradigm“. *T'oung Pao*, Second Series 86, 280–324.

Pines, Yuri (2009). *Envisioning Eternal Empire: Chinese Political Thought of the Warring States Era*. Honolulu: University of Hawai'i Press.

Pines, Yuri (2014). „The Messianic Emperor: A New Look at Qin's Place in China's History“. In: Pines, Yuri (ed.). *Birth of an Empire: the State of Qin Revisited*. Los Angeles: University of California Press, 258–279.

Sage, Steven F. (1992). *Ancient Sichuan and the Unification of China*. State University of New York Press.

Sterckx, Roel (2018). „Food and Agriculture“. In: Goldin Paul R. (ed.). *Routledge Handbook of Early Chinese History*. New York: Routledge. 300–318.

Tan Qixiang 谭其骧 (ed.) (1980). *Zhongguo lishi ditu ji. Di yi ce. Yuanshi shehui, Xia, Shang, Xi Zhou, Chunqiu, Zhanguo shiqi*. 中国历史地图集 第一册 原始社会, 夏, 商, 西周春秋战国时期. Beijing: Zhongguo ditu chubanshe.

Tin-bor Hui, Victoria (2005). *War and State Formation in Ancient China and Early Modern Europe*. Cambridge University Press.

- Turchin, Peter (2009). „A theory for formation of large empires“. *Journal of Global History* 4, 191–217.
- Twitchett, Denis and Fairbank, John K. (ed.) (2008). *The Cambridge History of China: Volume 1: The Ch'in and Han Empires 221 B.C. –220 A.D.* Cambridge University Press.
- Van Ess, Hans (2014). „Emperor Wu of the Han and the First August Emperor of Qin in Sima Qian's *Shiji*“. In: Pines, Yuri (ed.). *Birth of an Empire: the State of Qin Revisited*. Los Angeles: University of California Press
- Von Falkenhausen, Lothar and Shelach, Gideon (2014). „Introduction: Archaeological Perspectives on the Qin “Unification“ of China“. In: Pines, Yuri (ed.). *Birth of an Empire: the State of Qin Revisited*. Los Angeles: University of California Press, 37–53.
- Wagner, Donald B. (1996). *Iron and Steel in Ancient China*. Cologne: Brill.
- Waltz W. Kenneth (1979). *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing Company.
- Yang Kuan 杨宽 (1955). *Zhan guo shi* 战国史. Shanghai: Shanghai ren min chu ban she.
- Yates, Robin D. S. (2012/2013). „The Qin Slips and Boards from Well no. 1, Liye, Hunan. A Brief Introduction to the Qin Qianling County Archives“. *Early China* 35–36, 291–329.